

Essay | Håvard Skaadel

"Det er både sælebot og helsebot i å høyra so utifrå ven song." Vandringer i Vik i Sogn med kristne sangbøker fra Reformasjonen til nåtiden

"Vi driver ploegen gjennom åkeren, slik at denne skjebnen kan finne det stedet hvor den kan bevare kimen til seg selv. "¹

Bygda Vik ligger på sørsiden midt i Sognefjorden. Når man kommer fra Vikafjellet, åpner det seg brått en grønn, bred og frodig dal mellom de bratte fjellene og den blå fjorden. Her har kristendommen vært til stede i brukskunst og ritualer i alle fall siden 900-tallet.² Når en bor i Vik, blir en liksom sugd inn i landskapet og i samspillet mellom menneskene på stedet. Rett nok ligger ikke Vik så sentralt etter vår tids oppfatning, nå som bilveien og ikke fjorden er hovedfartsåren. Men Vik har ikke egentlig vært noen kulturell avkrok: De kristne sangbøkene gjennom de siste 450 år viser at "hovudsoknet" Vik og grendene rundt – Seljadalen, Bødalen, Vangsnes, Framfjorden og Arnafjord, samt Kvamsøy (nå i annen kommune) – har fulgt med i den allmenne musikalske utviklingen. Mye godt er allerede skrevet om de dansk-norske og norske sangbøker i eldre tid,³ og jeg tar ikke mål av meg til å gi noen nye innsikter i dette materialet i akkurat denne artikkelen. Derimot vil jeg foreta en vandring på stier og veier i Vik og se hvilke sangbøker jeg kommer over, en slags heideggersk skogtur gjennom århundrene som er gått. Her vil vi finne bruksgjenstander som er knyttet til menneskene som har levd i Vik. De etterlater seg kristne sangbøker som har ledsaget dem i hverdag og fest, i kirken og hjemme i tømmerstuene. Når vi setter navn på personer som har eid dem, knytter vi bøkene til en bestemt livshorisont der sangene fargela tilværelsen for folk i bygda. Sangbøkene er bruksgjenstander av nøyaktig samme art

¹ Heidegger 1931: paragraf 20, s. 20.

² <https://www.nrk.no/sognogfiordane/vik-var-kristent-kraftsentrum-1.11086033>.

³ Oppdatert skandinavisk salmeforskning kommer fortløpende, parallelt med stadig ny tysk forskning på Luther og reformasjonsskoralene. I Nr. 45/2017 av *I.A.H. Bulletin* skriver for eksempel Anders Holm om Grundtvig, mens Peter Weincke skriver om Luthers Credo-hymne i den danske kirke gjennom 500 år.

som Heideggers bondesko, hans berømte, men helt misforståtte tolkning av Van Goghs skomaleri:

Fra den dunkle åpningen i den utbrukte innsiden av skoen stirrer arbeidsskrittens slit. I den røffe tyngden av skoen ligger oppdemmet seighet i den langsomme gåingen gjennom den vidstrakte og stadig like åkerfuren, som en rå vind blåser over. På læret ligger det en fuktighet og metthet av jordbunnen. Under sålen skyves ensomheten bort i kvelden som siger på. I skoen gynger jordens tause tilrop til jorden, dens stille gave av modnende korn og dens uforklarlige selvoppgivelse i vinteråkerens øde brakkland. Ut av dette skotøyet slipper den klageløse bekymringen for det daglige brød, den ordløse gleden over igjen å ha overstått nød, bevingen når fødselen kommer og skjelveingen når døden truer. *Jorden* tilhører dette skotøyet, og i bondekvinnens *verden* er det ivaretatt. Fra denne ivaretagne tilhørigheten oppstår selve gjenstanden til sin hvile i seg selv. (Min oversettelse, HS)⁴

Illustrasjon 1. "Das Zeug". Hverdagsgjenstander som gjensidig former og blir formet av våre liv. Van Gogh: Les souliers, 1886. (Foto: Van Gogh Museum, public domain).⁵

⁴ "Aus der dunklen Öffnung des ausgetretenen Inwendigen des Schuhzeuges starrt die Mühsal der Arbeitsschritte. In der derbgediegenen Schwere des Schuhzeuges ist aufgestaut die Zähigkeit des langsamen Ganges durch die weithin gestreckten und immer gleichen Furchen des Ackers, über dem ein rauher Wind steht. Auf dem Leder liegt das Feuchte und Satte des Bodens. Unter den Sohlen schiebt sich hin die Einsamkeit des Feldsweges durch den sinkenden Abend. In dem Schuhzeug schwingt der verschwiegene Zuruf der Erde, ihr stilles Verschenken des reifenden Kornes und ihr unerklärtes Sichversagen in der öden Brache des winterlichen Feldes. Durch dieses Zeug zieht das klaglose Bangen um die Sicherheit des Brotes, die wortlose Freude des Wiederüberstehens der Not, das Beben in der Ankunft der Geburt und das Zittern in der Umdrohung des Todes. *Zur Erde* gehört dieses Zeug und in der *Welt* der Bäuerin ist es behütet. Aus diesem behüteten Zugehören ersteht das Zeug selbst zu seinem Insichruhen." Heidegger 1994 [1935/36]: 19.

⁵ Wikicommons, merket for gjenbruk. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Schoenen_-_s0011V1962_-_Van_Gogh_Museum.jpg.

Jeg bringer Heidegger på bane ikke av ren naivitet, men med en viss historisk ironi: Heidegger kan sannsynligvis tas til inntekt for en lett svermerisk *Blut-und-Boden*-estetikk, hvilket synes tilstrekkelig påvist i de siste tiårenes forskning.⁶ Og nettopp den vakre, idylliske bygda Vik i Sogn fostret blant sine elitefamilier to NS-”ministre” som fikk viktige verv hos Quisling under annen verdenskrig: De kulturelt interesserte nazipolitikerne Gulbrand Lunde (propaganda-”minister”)⁷ og Sverre Riisnæs (justis-”minister”),⁸ som begge var opptatt av lokalidentitet og norsk bygdekultur. Kanskje var disse to mer enn det tradisjonsbundne menige bygdefolket i samklang med Heideggers radikale drøm om den ”skjebnesvangre tilværelse som væren-i-verden ... det som skjer med fellesskapet, med folket”.⁹ I ettertid er det lett å dømme om politiske veivalg, og allerede i 1936 påpekte Albert Lewkowitz at kjernen i Heideggers ’selv-væren’ var ”å minnes og gjenta den historiske væren”: ”Heroisk nasjonalisme, ’den medhandlende viten om folket’ er for Heidegger livets ytterste mening.”¹⁰ Heideggers eksistensialistiske, jordbundne fenomenologi virker likefullt som et relevant analyseverktøy i vår sammenheng – når man tolker ham velvillig, uten å trekke inn de altfor banale politiske konsekvenser av en forøvrig rik, vakker og poetisk tekst. Filosofen kan sies å skildre et idealisert før-moderne ’fellesskap’ i *Sein und Zeit* som kontrast til det uegentlige, upersonlige ’samfunn’.

I dette bygdefellesskapet (samtidig: folkefellesskapet, skjebnefellesskapet) får ikke salmesangen og de åndelige visene egenverdi fordi de er gode eller dårlige tekster og melodier, men de får egenverdi fordi de blir knyttet til bestemte lag/foreninger, personer og situasjoner som gir mening til bygdefolket: ”...den hverdagslige omgangen med dem, der

⁶ Noen litteraturhenvisninger som knytter Heidegger til nasjonalsosialismen: Fritsche 2014a; Faye 2014.

⁷ Gulbrand Lunde (1901–1942) stammet fra en offiserfamilie på ”Tillisch-garden” på Vange i Flatbygdi, og er gravlagt på Hopperstad kirkegård i Vik. ”Lunde var som statsråd særlig opptatt av norskdomstiltak – målstrev, folkedans, stedsnavnsforskning og lignende.” https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Gulbrand_Lunde. ”Lunde stod på den kristne fløy i NS. Hans agitasjon var alltid kraftfull nasjonal, med en schwung av Snorre og landnåmsromantikk, trofast mot tesen om det nasjonale forfall som skal vendes til en lysende fremtid om vi bare følger forfedrenes spor og forkaster all jødisk marxisme og angelsaksisk kapitalisme. Han vektla bruken av sang og vakre faner, og han regisserte NS-partiets årlige stevner på Stiklestad, i Hafrsfjord og på Akershus med sikker hånd. Innflytelsen fra NSDAP var merkbar, men ikke påtrengende, under hans ledelse.” https://nbl.snl.no/Gulbrand_Lunde.

⁸ Sverre Riisnæs (1897–1988) var født i Vik som sønn av den lokale politimesteren: ”Sverre Riisnæs var født inn i en vestnorsk nasjonalistisk familie, hvor ’norskheitsbevegelsen’ stod sterkt og det rene norske flagg uten ’Sildesalaten’ tidlig ble heist.” https://no.wikipedia.org/wiki/Sverre_Riisn%C3%A6s. Han markerte seg som mer pangermansk enn Lunde, og ble medskyldig i den norske SS-organiseringen. https://nbl.snl.no/Sverre_Riisn%C3%A6s.

⁹ Heidegger 1993 [1927]: 384. Johannes Fritsche tolker Heideggers § 74 helt utvetydig utfra høyre-radikal og nazistisk Blut-und-Boden-tenkning, se Fritsche 2014a: 177–199 (samt forberedende analyser tidligere i boken) og 2014b.

¹⁰ Lewkowitz 1936: 194.

vi benytter dem eller tilvirker dem som redskap.”¹¹ Lesere lenger øst og sør i Skandinavia vil nok ikke ha førstehåndskjennskap til den dype og langstrakte Sognefjorden i Norge. Men artikkelens vandringer gjennom sangbokhistorien i Vik kommune har etter mitt syn sterk overføringsverdi til resten av det protestantiske Nord-Europa, med en helt parallell utvikling av Reformasjonen og utbredelsen av lutherske koraler, med lokale religiøse folketoner utover på 1700-tallet og en med en moderne visebølge av lettere vekkelssanger fra siste del av 1800-tallet. Den oppmerksomme leser vil derfor oppdage at dette er allmenn nordeuropeisk kirkemusikkhistorie speilet gjennom éi bygd. Denne bygda har jeg selv bodd i, med dette essayet ønsker jeg å dokumentere de rester av gamle sangtradisjoner som fortsatt eksisterte og ble aktivt dyrket så sent som i årene 2006-09. Og hver eneste sangbok som er referert til gjennom artikkelen, har en fysisk tilknytning til bygdene i Vik kommune: Dette er en fortelling om levd liv.

Illustrasjon 2. "Middasein". Klyngetunet på Grønsberg, Vik kommune. Folk bodde tett på hverandre, vevd sammen i hverdagen på godt og vondt. (Foto: Håvard Skaadel)

¹¹ "Hinsichtlich der dreidimensionalen, materiellen Dinge will er zeigen, dass die primäre Zugangsweise zu ihnen nicht, wie besonders in der neuzeitlichen Philosophie als selbstverständlich angenommen, ihr blosses Betrachten, sondern der alltägliche Umgang mit ihnen ist, in dem wir sie als Zeug benutzen oder produzieren." Fritzsche 2016:193.

Første vandring. Ritualet: Hopperstad stavkirke, 1573–1699

Vi går inn i en eldgammel trekirke med dragehoder, tjærebrune vegger og tjærebrunt tak. Inne i kirken står et strengt renessansealter med Fadervår og Innstiftelsen av nattverden skrevet i hvitt på svart bakgrunn. For alteret står en liten mann med langt skjegg. Han synger klart og sterkt på latin. Boken han synger fra, er bundet inn i vakkert hvitt kalveskinn: På forsiden står det "Gradual", og et vakkert tresnitt av kong Frederik II med rød farge. Denne boken er trykt i København i 1573, og alle kirker i det dansk-norske riket skal ha denne verdifulle gudstjenesteboken. Presten i Vik heter Ivar Eiriksson Leganger (1629–1702), og han har selv studert i hovedstaden med gode resultater.¹² Derfor har han selv tilføyd latinsk tekst på enkelte av de danske salmene: Latin gir høytid og en følelse av ubrutt tradisjon, og det setter bygdefolket pris på. Presten kjenner fogderiet godt, for han har selv vokst opp på prestegården i Leikanger på den andre siden av den mørke, dype Sognefjorden. Han har vært i Vik siden 1657.

Etter Reformasjonen fikk kirkene i Norge en protestantisk sangbok som het *Gradual. En Almindelig Sangbog* (København 1573), utgitt av biskop Niels Jesperssøn på Fyn. Thomissøns Psalmebog må også ha vært i bruk, men det finnes idag ingen fysiske spor etter denne salmeboken. Denne samlingen inneholdt mange av de gamle latinske sangene fra katolsk tid, bare at Maria- og helgensangene var tatt bort. Jesperssøns *Gradual* "er kjøpt 9. mars 1586 til Kristi ære og til bruk i hovedkirken i Vik," kan vi lese på framsiden. Fra eksemplaret til soknepresten i Vik vet vi at det ble sunget på latin i Hopperstad kyrkje: "It Barn er født i Bethlehem" har fått tilføyd latinsk tekst med penn ved siden av den nye danske teksten.¹³ Trolig har presten vært forsanger, som i katolsk tid. Nå skal det sies at mange danske sanger også var kommet til, men "Et barn er født i Betlehem" *skulle* synges på latin for å gi den gode gamle julestemningen: Presten har egenhendig skrevet inn den latinske teksten. Den store påskesekvensen fra middelalderen, "Victimae paschalis", ble derimot sunget på dansk etter hvert, med samme musikk og tilpasset tekst også på Kristi himmelfart. Når vi ser på hvilke sider i boken som er slitt, skjønner vi at de også sang "nye" lutherske salmer som "Herre Christ Gud Faders enborne Søn" (= Gud Faders Sønn enbårne). Nattverdssangen "Jesu søde Hukommelse", som har moderne tone fra tidlig 1600-tall, ble skrevet inn i Vik-gradualet av presten. Leganger har brukt sangboken fra 1573 flittig, og noterer fornøyd på siden for 1. søndag etter Trinitatis: "I dag kom 184 til nattverd ved

¹² https://nbl.snl.no/Ivar_Leganger. En utførlig omtale av Ivar Leganger i Hopperstad 1951: 229–232.

¹³ Jesperssøn 1573, Vik-eksemplaret s. 70f.

Herrens bord.”¹⁴ ”Det var lov og vis den gongen at ”kvart vakse menneskje skulde gå til alters tvo vender i året,” skriver lokalhistoriker Olav Hoprekstad.¹⁵ Presten utøver en høytidelig ritualkristendom som gir bygdesamfunnet samhørighet og deltagelse i et himmelsk helhetsperspektiv. Med korrekt latin og stødig liturgi føres soknebarna trygt framover mot det evige liv uten frykt for skjærsilden, og samler styrke til å bære korset i dette korte jordeliv: Tap av ektefeller, tap av barn, mangel på brød. Leganger selv blir enkemann i juni 1665, etter knapt seks års ekteskap med den femten år eldre Maren Mule. Han gifter seg om igjen med den seksten år yngre Anna Finde. Presten er forevige med sine to hustruer på et maleri: Den korsfestede Kristus er plassert sentralt i bildet, og i bakgrunnen ser vi Jerusalem. Slik vandrer mennesket gjennom prøvelser fra den jordiske stad til den himmelske: ”Alle disse ere døde i Troen/ og finge icke Forjettelserne; men de saae dem langt borte/ og fortrøstede sig/ og vare vel tilfreds/ og bekiendte/ at de vare Fremmede og Udlændinge paa Jorden.” (Hebreerne 11,13)¹⁶

Illustrasjon 3. Gradual 1573 fra Hopperstad stavkirke, med tilføyd latinsk tekst ”Puer natus in Bethlehem”. (Foto: Lars K. Hansen)

¹⁴ Ibid.: 286.

¹⁵ Hoprekstad 1958: 444.

¹⁶ Fet 2015: 68.

Annen vandring. Bygdesamfunnet alfabetiseres: Hopperstad stavkirke, 1699–1877

I 1699 noterer Leganger bak i den gamle gradualen at menigheten har gått over til ny sangbok på juledagsgudstjenesten. Dette var "Kingo", den moderne heldanske salmeboken der all katolisisme var luket bort. Jeg vet ikke om Leganger hadde fått tilsendt et eksemplar av Kingos *Gradual* med noter, for en slik bok har vi ikke i de lokale arkivene i Vik. Uansett var det *Den forordnede Kirke-Psalme-Bog* (i Norge ofte kalt "Kingo") som ble klokkernes sangbok rundt om i hele Norge: Menigheten ble nå fullstendig aktivisert med allsang gjennom gudstjenesten, og presten slapp å være ensom solosanger, slik han må ha vært mens han sang latin fra Jesperssøn. Dette var også den første salmeboken som ble "folkeie" på Vestlandet, viser Jostein Fets forskning fra Sunnmøre: Gradvis økte lesekunnskapene slik at folk kjøpte inn sangbøker privat til husandakt i hjemmet.¹⁷ I kirkearkivet i Vik er det bevart en "Kingo"-salmebok fra 1759: Den ble gitt som gave til Hopperstad-kirken av datteren til "salig Lauritz [B]istrup" i 1771 sammen med en huspostill og en Bibel, noterer daværende kapellan Claus Finde (død 1816) i selve boken.¹⁸ Vi vet ikke sikkert hvilken familie denne salmeboken stammer fra, men det danske navnet kan tyde på samband med militæret.¹⁹ Egentlig ble disse bøkene gitt til kirken allerede 1. juli 1770, for Finde har også ført gavene nøyte inn i den store ministerialboken. Det er mørke fingermerker på den første siden: "O store GUD! vi love dig, / Vi sige tak evindeligen. / 2. Den gandske vide Verden veed, / At du est GUD af Evighed." (*Den forordnede Kirke-Psalme-Bog* nr. 1)

Utover på 1700-tallet var det stadig flere familier som satt i kirken med egen salmebok som de kunne lese fra mens de sang: Vik hadde et betydelig innslag av tilflyttede militærfamilier. Allmuen har derimot vært mindre lesekyndig, og har derfor sunget utenat i alle fall fram til midten av 1700-tallet, akkurat som i lutherske menigheter i Tyskland. Men Jostein Fet påviser at leseferdighetene blant den norske allmue tok seg kraftig opp i løpet av annen halvdel av 1600-tallet.²⁰ Det ser faktisk ut som om Vik følger et lignende tempo på

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Det er vanskelig å lese forbokstaven i etternavnet (Claus Finde er kjent blant lokalhistorikerne for sin knudrete håndskrift!), men det fantes en *Bistrup*-familie i Risør. Lesemåten *Ristrup* passer ikke med søk i Digitalarkivet. Det er usikkert for meg hva slags forbindelse Bistrup-familien har hatt med Vik i Sogn. Andre Bistrup'er er kjent fra Sørlandet, f.eks. er Christopher Bistrup fra Risør nevnt i Skifteregistret for Skien byfogd i 1771. <https://www.digitalarkivet.no/view/27/pa00000000502913>.

¹⁹ Lokalhistorikar Arne Inge Sæbø skriver om mottageren i en personlig melding til meg: "Jonas Daae var prest i Vik frå 1763 til 1777. Men han var mykje sjuk, og Claus var personellkapellan hjå Jonas frå 1765 til 1776, og det var han som mykje styrde prestekallet."

²⁰ Fet, Jostein (2003) *Skrivande bønder. Skriftkultur på Nord-Vestlandet 1600–1850*. Oslo: Samlaget. Jf Fet 2015: 240: "At ei bondegjente er skrivefør så tidleg som i 1685–90-åra, er uvanleg. Det er først eit stykke ut på 1700-talet at einskilte bondegjenter lærer seg å skrive (Fet 2003)."

alfabetisering av menigheten som i Leipzig.²¹ Sokneprest Anders Jonassen Daae (1680-1763) tar æren for å ha lært bygdefolket i Vik aktivt opp i salmesang og lesekunst, ifølge hans egen beretning til kanselliet i København i 1748:

Jeg forefandt Almuen ved Tiltrædelsen som er alle vitterlig udi den dybeste Vankundighed, saa at faae af dem kunde læse i Bog, men slet ingen istemme den sjungende Zion i Kirken. For hvilket at raade Bod jeg strax forkostede og til alle fattige uddelte de forordnede Kirkesalmebøger saa at man neppe nu finder een i den ganske Menighed, der jo ikke kan sjunge og læse. Ligeledes har jeg paa min Bekostning forsynet Menigheden med Katekismer og brugelige Forklaringer, samt andre til Gudfrygtigheds Kundskab nødvendige Bøger.²²

Anders Daae kommer tilflyttende fra Trondheim helt uten formue, men gifter seg med Birgitte Munthe, datter til avdøde sokneprest Ludvig Munthe (1657-1708) og barnebarn til Ivar Leganger. Etterslekten gjør karriere som teologer og offiserer: De nye embetsfamiliene på 1700-tallet sikrer sine bånd til jord og posisjoner gjennom en kombinasjon av målrettet utdanning og taktiske ekteskap. Samtidig legitimerer de i mange tilfeller sin sosiale og økonomiske oppadstigning gjennom et opplysningsprosjekt, nemlig aktiv bistand til å alfabetisere allmuen og gi den kristen undervisning. Dette pedagogiske prosjektet kan både begrunnes ut fra pietisme – som hos Anders Daae²³ – eller utfra mer sekulære opplysningsidéer. Den nye konfirmasjonsundervisningen blir den store og altoverskyggende eksamensarenaen for vanlige småfolk som ikke skal ta boklig utdanning. Konfirmasjonsundervisning og bispevisitas var for øvrig praktiske situasjoner der salmevers spilte en stor rolle. "Kingo" hadde høvelige katekismesalmer som skulle prege generasjoner av nordmenn. I Viks kirkebok fra 1770 leser vi om en visitas i Hopperstad kirke ved Bergensbispen Frederik (Frid(e)rich) Arentz (1702–1779). Dette skjedde tredje søndag etter Trefoldighet, altså tidlig på sommeren. Arentz' virke i Bergen bispedømme, som Vik hørte inn under, er direkte knyttet til alfabetisering og utbredelse av salmebøker:

Han fik ogsaa trods de haarde Tider se en glædelig Fremgang i Stiftet og kunde 1766 indberette, at der nu omtrent i hvert Hus fandtes Postiller og Salmebøger samt adskillige Bibler, medens det i 1736 var en Sjældenhed at finde en Salmebog i et Hus. Det er et Vidnesbyrd om den store Virkning, Konfirmationens Indførelse hurtig øvede i Bergens Stift. A[rentz] er en af dem, der maa siges væsentlig at have bidraget til dens

²¹ "People sang the 16th century hymns written by Luther and other reformers by heart. (...) The use of hymnals, especially for the singing of more recent hymns, became more common after 1700, in Leipzig as in other towns, part of a more general entry of the written word into the practice of the service." Kevorkian 2016: 38.

²² Hoprekstad 1951: 236.

²³ [https://no.wikipedia.org/wiki/Anders_Daae_\(1680-1763\)](https://no.wikipedia.org/wiki/Anders_Daae_(1680-1763)).

Forberedelse, da han allerede før Pontoppidan havde udgivet en Katekismusforklaring, der skal være udkommet 1738.²⁴

Skoleundervisningen var lovpålagt, men ikke populær blant bygdefolket.²⁵ I 1770 har den aldrende biskop Arentz (1699–1779) vært på visitas. Dette står i kirkeboken med store bokstaver, slik at kapellan Claus Finde lett skulle finne tilbake til visitasen:

Post habeam visitationem et explorationem prefectus Juniorum in salutari doctrina non sine voto & spe futuri melioris incrementi agenda haec ecclesiastica vidi. Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε. πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. I. Cor: XVI v: 13,14. –
*Fridrich Arentz*²⁶

Et raskt sammendrag av teksten: Biskopen forhørte de unge i Hopperstad menighet i "den sanne lære" (dvs. katekismen), og "ikke uten håp om at det vil bli bedre i fremtiden". Det er en nokså positiv formulering på latin. Til slutt skriver biskop Arentz en dugelig formaning til vikjene – på gresk. Etter 1699-oversettelsen har dette blitt utlagt slik på godt dansk i Vik: "Vaager, staaer i Troen, værder mandige, og værder stærke. Lader alle eders Ting skee i Kierlighed." (1. Kor. 16,13-14)²⁷ Det er vel grunn til å tro at vikjene ikke torde annet enn å lyde biskopen i fortsettelsen, når han til og med skrev det på Bibelens eget språk. Hvilke salmer har en sunget når biskopen skulle høre konfirmantene? Trolig har "Kingo" nr. 94 stått sentralt, den som også har "lydt som Slutningssalme paa Konfirmationsdagen":²⁸ "Mit Barn, frygt den sande Gud". Forfatteren er dansk fra rundt 1608,²⁹ og hver salmestrofe tar for seg en hoveddel i Luthers lille katekisme:

- v. 1: De ti bud. – "Mit Barn, frygt den sande Gud, / misbrug ei hans Navn og Bud..."
- v. 2: Trosbekjennelsen. – "Jeg paa Gud den Fader troer, / som Alt skabte ved sit Ord..."
- v. 3: Fadervår. – "Fader vor i Himmerig, / dit Navn helligt vorde dig!"
- v. 4: Dåpen. – "O treenig Gud, med Navn / Fader, Søn og Helligaand..."
- v. 5: Nattverden. – "Spiis min Sjæl, o Jesu sød, / med dit Kjød og sande Brød..."³⁰

Undertonen i visitasen antyder imidlertid at ikke alle sokneprestene i Vik var like nidkjære for det åndelige som Anders Daae. Lik den slagrammede sokneprest Jonas Daae (Anders'

²⁴ Dansk biografisk Lexikon, b. I, s. 326: <http://runeberg.org/dbl/1/0344.html>.

²⁵ Hoprekestad 1951: 309.

²⁶ Ministerialbok for Vik/Vik i Sogn 1755–1771, s. 53. <https://media.digitalarkivet.no/view/11754/53>.

²⁷ Oversatt etter tidens utgave av *Biblia ... Efter den 1699 udgangne Huus- og Reyse-Bibel*, Kjøbenhavn 1738: www.nb.no/items/566752a4a5a025309772f26f7733eaa3?page=5&searchText=biblia.

²⁸ Skaar 1879: 40. På Skjervøy i Nord-Troms bruker man ennå i 2018 denne salmen til konfirmasjon.

²⁹ Peder Jenssøn Roeskilde (1575–1641) ifølge P. E. Rynning (1967) *Norsk salmeleksikon*, Oslo. J. N. Skaar oppgir Bertel Pedersøn, mens *Den danske salmebog* 2003 angir imidlertid Ro[e]skilde.

³⁰ I den danske *Salmebog for Kirke og Hjem* nr. 360 stod ennå hele salmen med fem vers. I *Den danske salmebog* 2003 nr. 463 står fortsatt dette femte vers, "Mæt min sjæl, o Jesus sød."

sønn og etterfølger), hørte Claus Finde til den lokale jordadel som forvaltet eiendommer etter den rike Finde-slekten som Iver Leganger hadde giftet seg inn i sitt andre ekteskap, og som også Jonas Daae var giftet inn i: Det var åpen misnøye med at Claus Finde forvaltet rikdommen bedre enn presteembetet, i alle fall i Kinn i Sunnfjord der han ble sokneprest etterpå. Denne materialistiske livsholdningen må også ha preget bygdefolkets kristendomsopplæring på andre del av 1700-tallet. Lokalhistoriker Olav Hoprekstad kommenterer lakonisk: "Det som saga um Anders Daae og andre prestar i nyare tid syner, er at prestar kunde verta rike menn, og at dei visste å finna rike gifte til seg sjølve og til sønene og døtrene."³¹ Men ungkaren Finde etterlot seg samtidig milde gaver da han døde, i Opplysningstidens ånd:

Det går fram at han gjorde mykje godt for skulestellet i Kinn, og at han gav "en del av sin betydelige formue til Universitetet og noget lidet til Kinds Fattig- og Skolekasse". I Eikefjord kyrkje har dei ein vakker kalk og disk av sylv. Det er ei gåve til kyrkja frå Claus Finde då ho var ny i 1813.³²

Vik-kapellan Finde er ellers kjent fra Sunnfjord for å ha innført formentlig dødsårsak i kirkebøkene fra Kinn, trolig som et ledd i kartleggingen og bekjempelsen av epidemier.³³ Og vi må anta at den konfirmantopplæringen han hadde i Vik i Sogn, tilsvarte den folkeopplysning han drev i Sunnfjord:

Ofte skreiv Finde kva han las med komformantane [sic!]. Og 4de advent 1785, i Kjinnarkjyrkja: "Oplæst de i Alter Bogen anbefallede Lovens Støkker" – Det var kanskje ingja preik. Sondag etter trettande dag 1786 "Oplæst 1 Capitel af Forordni[n]g om fattige Væsenet af 29. Aug. 1755".³⁴

Ove Høegh Guldberg lanserte en mer tidsriktig salmebok i 1778 i samme fornuftstro, men likefullt konservative ånd, der Brigitte Boyes nye høytidsvers var med: Det er dem vi ennå synger stående mange steder når presten går på prekestolen til jul, påske og pinse. *Guldbergs Psalmebog* var kjent i Vik; jeg har selv fått tak i et eksemplar som ble trykt i Bergen i 1864 – ni år før Landstads salmebok ble innført i Hopperstad kirke. Etter Guldberg nr. 385 står følgende tre salmer anvist "Ved Catechismi-Øvelse", alle kjent fra *Den forordnede Kirke-Psalme-Bog* fra 1699 og sikkert representative for visitasene i Hopperstad:

³¹ Hoprekstad 1951: 242.

³² *Firda Folkeblad*, 14. mai 1960.

³³ Joleik 1980: 232.

³⁴ *Ibid.*: 234.

Gud Fader udi Himmerig: No. 125.

Mit Barn, frygt den sande Gud: No. 20.

Fader vor udi Himmerig: No. 36.³⁵

Gradvis fikk man nye prester som omgikk de "kondisjonerte" uten å være en del av landadelen. Teologene utover på 1800-tallet kunne omgås menigheten mer ubundet av hvilke skatter og avgifter som soknebarna hadde utestående med presten: Man slapp å holde både åndelig og økonomisk oversikt over bygdefolket. Da fikk enkelte geistlige etter hvert et mildere syn på allmuen, som ofte hadde blitt oppfattet som rå og umoralsk. Den best likte konfirmasjonspresten i Vik gjennom den lange perioden da man brukte "Kingo", var antagelig Christian Severin Flinthoug Houge, som var i soknet fra 1845 til 1856:

Eldre folk som gjekk til konfirmasjon for han og no for lenge sidan er burte, har sagt til han som skriv dette sterke og varme ord um den gilde presten dei då hadde, vensam og finfarande som han var, hjartegod og mild. Han tok seg av skulen i prestegjeldet, og fekk burt mykje av den uviljen som folk til då hadde bore på mot skuleskipnaden. [...] Han såg onnorleis på folket og bygdelivet enn dei fleste prestane før han, og har mange gode ord um folket, segjer dei var "troværdige og enfoldige", det var då han hadde vore der berre i um lag tvo år.³⁶

Den offentlige bruken av salmeboken var knyttet til presten som pedagog og øvrighet i ett. Det finnes et maleri fra 1866 av H. A. O. Frigt som viser en konfirmasjon i Hoprekstad kirke.³⁷ Maleriet antyder at ungdommen måtte tenke seg godt om før de svarte i alles påhør. Det var Arnt Uchermann som var prest på denne tiden; han "var som prestar flest", sier bygdeminnen.³⁸ Samtidig bør vi ikke undervurdere en økende grad av *husandakt*, der private salmebøker spilte en viktig rolle. Utover på 1600-tallet i den lutherske ortodoksi og gjennom pietismen er opplæring i katekismen et sentralt emne for dansk-norsk salmediktning.³⁹ Det ble skrevet en god håndfull med bøker som kunne stille folks trang til å lese og synge om barnelærdommen fra Bibelen. Én nokså spesiell pedagogisk sangbok inneholdt ett sangvers for hvert eneste kapittel i Bibelen! Det var Johan Hegermann som begynte dette ambisiøse prosjektet, som ble avsluttet av sokneprest Anders Jensen Borch (1667–1733) ved Akershus slottskirke:⁴⁰ *Det Bibelske Sange-Chor, Af alle Det Gamle og Nye*

³⁵ *Psalmebog, eller en Samling af gamle og nye Psalmer*, innskudd mellom nr. 385 og 386. Vekslende sidetall avhengig av ulike utgaver.

³⁶ Hoprekstad 1951: 244.

³⁷ <https://digitaltmuseum.no/011013456591/hoprekstad-stavkirke-sogn-detalj-av-maleri-konfirmasjon-malt-av-h-a-o-frigt>

³⁸ Hoprekstad 1951: 244.

³⁹ Fet 2015: 68–71, 248 merker seg den *kateketiske* tendensen i sangbøkene på Møre i samme tidsrom, via Brorson til og med skolelæreren Niels Olsen Sveg.

⁴⁰ https://snl.no/Anders_Jens%C3%B8n_Borch.

Testamentes Capitler, ferdigstilt og trykt i 1709. Det finnes ett eksemplar av sangboken på Vangsnes i samlingen etter Inger Marie Vangsnes Try, trykt i København 1798. Boken har vært i bruk, for deler av den er hardt slitt. Det dreier seg om ren didaktisk diktning, slik vi ser av "Den Fierde Mosebog Summarisk-Vis":

Siunges som: Som Hjorten med Tørst befangen, etc.

Cap. I.

Gud bød Mosen overtælle
Mandkjøn alt fra tyve Aar,
og af Israel udvælle
dem til Strid, som dygtig var;
men dog ey Levitterne,
thi Pauluner skulde de
stedse flittelig opagte,
efter Herrens Ord paalagte.

Det Bibelske Sange-Chor har fyndige sammentrekninger også av Salmenes bok: Her var mye kristelig lærdom å hente for oppmerksomme legfolk som skulle bestå katekismen og kanskje også lese til å bli skolelærer:

Ps. 22.

En Spaadom høres klagelig,
Hvordan at Christus plagelig
Af Satan, Juda, Jøder med
skuld' lide Dødsens Bitterhed;
Dog skulde Christi Sandheds Ord
Prædikes paa den gandske Jord.

Ps. 23.

See! Christus sine Faar forsand
Paa Græsgang grøn hos rindend' Vand
Uddriver her saa lystelig,
At de kan vederqvæge sig;
Ja fødes udi HErrens Huus,
Og der at nyde Livsens Lius.

Vi merker at GT ble tolket kristologisk, og har en viss brodd mot jødene akkurat som vi ser visse steder i Pasjonssalmene til Kingo (f.eks. "O du Hykler-Jødeskare", Kingo nr. 295 v. 2).

Ut fra de noterte folketonene vet vi at man også brukte Petter Dass' didaktiske bibelviser i Vik i Sogn:

"Det hænded sig Jephta, den Gileads Mand" (Vik i Sogn)⁴¹

"Ak, Jammer, Nød, ak Hjertesaar!" (Feios)⁴²

"Der var i fordum Tid" (Kvamsøy)⁴³

Sangene til presten Marcus Volquartz (1678–1720) fra *Sjælens Luth* har også funnet veien til distriktet. De var populære både på Møre og i Nordland til godt ut på 1800-tallet. Disse sangene er løsere diktet, og vi ser at titlene har et allment filosofisk drag:

"Al Verden er idel Forfængelighed" (Vik)⁴⁴

"Musselskallen agtes ringe" (Feios)⁴⁵

En annen viktig uoffisiell sangbok var Hans Adolph Brorsons samlinger *Troens rare Klenodie* (1739, salmer for hver søndag) og *Svane-Sang* (1765, åndelige sanger), som gjerne ble utgitt i ett (bl.a. i Bergen 1863, hos J. D. Beyer). Disse tekstene ble til under pietismens blomstringstid i Danmark-Norge, og de var haugianernes kjæreste sangskatt. Derfor må vi tro at Brorson-salmene også ble sunget i Vik. Det er nemlig spredte vitnesbyrd om Brorson-kunnskap langs hele Sognefjorden:

"Kom Regn af det høie!" (Leikanger)⁴⁶

"Store Profet med den himmelske Lære" (Lavik)⁴⁷

"Bryd frem mit Hjertes Trang at lindre" (Gulen)⁴⁸

"Den sagte Bevægelses liflige Vind" (Kyrkjebø)⁴⁹

Det var "Kingo" som ble stående som offisiell salmebok i de fleste bygdene på Vestlandet gjennom hundre års pendelsvingninger fra pietisme via rasjonalisme til luthersk reformarbeid, helt fram til *Landstads Salmebog* ble innført i siste tredjedel av 1800-tallet.⁵⁰

⁴¹ Sandvik 1960, Dass nr. 4f: 134.

⁴² Ibid. Dass nr. 29b: 154.

⁴³ Ibid. Dass nr. 67c: 184: "En Lærer est du, sendt af Gud".

⁴⁴ Sandvik 1964, Volquartz nr. 92: 114.

⁴⁵ Ibid. Volquartz nr. 97a: 120.

⁴⁶ Ibid. Brorson nr. 6f: 27. Denne sangteksten var også en av de mest brukte på Sunnmøre. Fet 2015: 66.

⁴⁷ Ibid. Brorson nr. 11: 30.

⁴⁸ Ibid. Brorson nr. 12: 31.

⁴⁹ Ibid. Brorson nr. 41: 54.

⁵⁰ Sogn Folkemuseum har f. eks. bevart en "Kingo"-salmebok fra Hafslo i Sogn som er kjøpt i 1833, altså på et tidspunkt der *Guldberg* og *Evangelisk-christelig Psalmebog* forlengst hadde overtatt arenaen på Østlandet: <https://digitaltmuseum.no/011025092659/salmebok>.

Illustrasjon 4. Hopperstad stavkirke. (Foto: Håvard Skaadel)

Tredje vandring. Språkstrid og norsksdom: Vik hovudkyrkje 1877-1985

Da Magnus Brostrup Landstads *Kirkesalmebog* kom i 1869, var det mange steder der en ikke ville synge på slikt moderne språk: Språkføringen var for norsk og for radikal for noen, ikke minst for "leserne", de vakte pietistene. Prost Andreas Hauge i Skien utgav en alternativ salmebok. Men Vik sogn innførte Landstad og fulgte greit med i tidens utvikling. I safen på kirkekontoret ligger flere gamle eksemplarer, og slik vet vi at *Landstads Salmebog* ble "indkjøbt til Hopperstads Kirke 1873 og overgivet til Vik Hovedkirke 23. August 1877." (Årstallet er understreket i boken.) Bygda hadde nettopp fått et kor, Vik Songlag (stiftet i 1867), som bidro under kirkeinnvielsen: Koret til lærer Anfinn Refsdal sang så flott i kirken at Bergensbiskop Birkeland utbrøt: "Jeg skulde ønske vi hadde et sådant kor i Bergen domkirke!"⁵¹ Nå kommer vi inn i en hvit, høyreist kirke med slanke søyler og et manende Kristus-bilde. Denne dagen stod Lindemans salmetoner på repertoaret: Det var "Kirken den er et gammelt Hus" (Landstad nr. 589) som gjorde det største inntrykket på folk. Olav Linde forteller: "At det sidan kom orgel i kyrkja, gjorde sitt, men det var gildare med songkoret

⁵¹ Hoprekstad 1951: 431.

likevel, tykte folk.”⁵² I en *Kirkesalmebog* fra 1889 er det sidene med konfirmasjonssalmer som er mest slitt: Både prest og konfirmanter har nok brukt salmeboken flittig i konfirmasjonsundervisningen. Det ble til gjengjeld stor strid rundt Elias Blix’ nynorske tillegg *Nokre Salmar* (Kristiania 1869-1908): Læreren Sigurd Gunnarson Nesse (1852-1955) fra Kvamsøy møtte sterk motbør for målsaken mens han arbeidet i Vik 1882-89. Sokneprest Ingier syntes kampen for landsmålet ble for radikal og utålmodig, og skal ha uttalt: ”Du Nesse, du Nesse, så løber du afsted!”⁵³ Men Nesse fikk oppreisning av ettertiden da to av salmene hans kom med i *Nynorsk Salmebok* (Oslo 1925/27): ”Heil deg, stillfarande fylking” (nr. 638) og ”Jesus av sin far var sett” (nr. 680). Tekstene forteller om arbeidsomme og sindige bygdefolk, og vi får håpe at Nesse ikke har overdrevet altfor mye:

Heil deg, stillfarande fylking som dagane lange
Strevar i løyndom med krossen på vegen den tronge,
Lyder Guds ord
Som det vil lydast på jord:
Heime, i pliktene mange!
(*Nynorsk salmebok*, nr. 638, v. 1)

Denne typen diktning minner om Heideggers perspektiv på redskaper og kunst, jordnær verseriming som hyller jorden og lokalsamfunnet samtidig som den tegner en vid himmel over dagliglivet. Den siterte salmen er ikke kristen salmediktning i egentlig forstand, selv om dikteren unngår et direkte agnostisk perspektiv (i motsetning til Heidegger). Nesse takker nok Gud som verner det jordbundne småkårsfolk, men mest lovpriser han folket selv.

Gud vere lov, som oss sette til arbeid på jordi!
Han som oss hustavla gav i dei heilage ordi,
Helsa oss gav,
So me frå land og frå hav
Føda kann bera på bordi.
(*Nynorsk salmebok*, nr. 638, v. 4)

Den samme etnosentriske kristendom som hyller *jorden* og *folket*, merker vi i den andre salmen av Nesse i *Nynorsk salmebok*, ”Jesus av sin far var sett” (nr. 680). Jesu fattige landsby Nasaret blir forbilde for den norske mann og kvinne som er kalt til å bo på hjemstedet og streve seg gjennom nøysomme hverdager – som Jesus! Dersom Heideggers eksistensialis-

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.: 247f.

tiske hjemstavnsfilosofi skal kristnes, er Sigurd Nesse en interessant åndsfrende med sitt på samme tid pragmatiske og idealistiske "In-der-Welt-sein"-perspektiv på Jesu sanne lære:

Heime er mitt Nasaret!
Der eg er til arbeid sett!
Der i kvardags-kristendomen
Vekser bljugt den himmelblomen
:/: Som fær ljøs av Jesu liv. :/:
(*Nynorsk salmebok* nr. 680, v. 5)

Det er relevant å peke på den uortodokse, frilynte teologien i Nesses salmer i denne sammenhengen fordi det ble et skarpt kulturskille i Vik mellom grendehus og kirke, norskdom og kristendom. Gikk man regelmessig på ungdomslagets kultursamlinger, fikk man påpakning fra presten, forteller bygdefolk. Selve språket, *nynorsken*, ble akseptert tidligere til kirkebruk i Feios og Fresvik under Leikanger-presten, men etter hvert kom *Nynorsk salmebok* også til det vi nå kaller "hovudsoknet" – Vik kirke – takket være sokneprest Simen Johan Nigar (1880–1979) fra Tysnes. Han virket i Vik i 1929–1937 og stod for en progressiv linje. Arna fjord kirke hadde nøydt seg med å kjøpe inn to (!) salmebøker med Blix-salmene i 1920, men i 1930 gikk de inn for *Nynorsk salmebok*. Året etter bestemte Vik sokneråd seg for å benytte nynorsk i kirken, med virkning fra nyåret 1932. Det var nok ikke Bernt Støylens *Utgreiding um Nynorsk Salmebok* (Bergen 1926, A/S Lunde & Co.) som gjorde utslaget: Den boken finnes i Vik lokalhistoriske arkiv i eksemplarer som knapt er lest i (slutten av boken er ikke åpnet før i 2018 av meg selv!). Men mellom side 34 og 35 ligger det et avisutklipp der det står om Vik Mållags aktive framstøt for å innføre nynorsk i kirken; sannsynligvis dreier det seg om avstemningen i 1931. Bygdekoret, Vik Songlag, bidro aktivt for målsaka! Avisen melder:

Ei av dei fyrste oppgåvene var å få Nynorsk salmebok og den nynorske altarboki innførde i Vik hovudkyrkja. I det høvet hadde mållaget bedt inn til almannamøte i ungdomshuset 2dre påskedag. Eg skal segja det var ikkje nokon fâmennt møtelyd som var samla i ungdomshuset den dagen. Den store halli var radt fullsett. Formannen i laget, Olav Refsdal, ynskte lyden velkomen og nemnde i stutte drag fyreloga åt mållaget. Gav so "ordet" til Vik songlag (instruktør Olav Linde). Dei hadde valt nokre salmar or Nynorsk salmebok, og vinn me ikkje fram med salmebokbyttet denne venda, er det iminste ikkje songlaget si skuld. Det er både sælebot og helsebot i å høyra so utifrå ven song.⁵⁴

⁵⁴ Fra Vik lokalhistoriske arkiv: Avisutklipp fra et nynorsk blad, det står ikke tittel eller dato. Det kan eventuelt være fra lokalavisen *Sogningen*, men de eldre utgaver av denne avisen ligger ikke offentlig tilgjengelig på nett og kan leses på Nasjonalbiblioteket i Oslo.

Illustrasjon 5. Vik Songlag 1936 (privat eie).⁵⁵

Det ble JA til nynorsk! Nigar kjøpte så inn *Graduale. Messebok for den norske kyrkja* til Vik kirke den 26. juni 1932, og han har nok messet til de ulike bønnene i den gamle gudstjenesten: Dengang gjaldt det kanskje enda at du måtte synge godt hvis du skulle bli lærer eller prest. Nigar skrev selv en fin nynorsk salme til 300-årsjubileet for storklokka i Vik kirke i 1933 på tonen "Apostlene satt i Jerusalem":

Din kyrkjelyd, Herre i himmelhall,
deg fagnar med lov og æra
for heilage helsing og nådekall
som kyrkjeklokka fekk bera.

Med klokka som ringde frå kyrkjetårn
du helg yver bygdi lagde,
du vigsla då folket til dine born
og ståket og striden tagde.

Og klokka ho kalla til Herrens hus,
der folket sin Gud fekk møta
og kjenna frå himlen den milde sus
for alt som kan hjarta grøta.⁵⁶

[Merknad: Versene er unummererte.]

⁵⁵ Gjengitt med tillatelse av Thore Harring Hopperstad.

⁵⁶ Særtrykk som finnes bevart på Vik kirkekontor.

Nynorsken har stått sterkt i kirken siden Nigars tid. Presten Ivar Døskeland (1902-79), som kom i 1950, var ikke kjent som noen frodig målmann på samme måte som Nigar, men blir minnet av noen som en ganske snill konfirmantprest. Salmesangen er nå helt nasjonalisert, og prestens rolle i lokalsamfunnet er redusert til å forvalte tro og kulturarv – en åndelig medvandring med det alminnelige bygdefolket, uten større politiske og økonomiske sanksjonsmuligheter. Etter Døskelands datter Målfrid (f. 1935) står det et eksemplar av *Nynorsk salmebok* på Vik kirkekontor (Bergen, 1929): Her ligger det igjen et par salmesedler som trolig er etter faren, og vi får i tilfelle et inntrykk av hva slags type salmer som kan ha blitt benyttet i Døskelands tid. I alle tilfelle forteller salmene noe om en ny tid for salmesangen, der den gamle danske salmekanon fra Kingo blir erstattet med enten nye eller sterkt omformede tekster.

1) Dette må være en faste- eller skriftemålgudstjeneste med nattverd:

546 Å Herre min Gud, eg må sanna for deg	Skriftemål: B. Støylen
868 Jeg kommer her, o store Gud	Skriftemål: M. B. Landstad (v. 1 fra tysk)
870 Vi takke Gud, vår Fader	Skriftemål: M. B. Landstad
244 So elska Gud oss, at han gav	Langfredag: E. Blix
553 Den største høgtid her på jord	Nattverd: E. Blix
555 Å Jesus, kjære Jesus, eg	Nattverd: Etter Kingo ved B. Støylen
250 v. 5 Han på krossen, han åleine	Langfredag: Etter Runeberg ved B. Støylen

2) Dette må være en kortere gudstjeneste eller andakt i juletiden:

736, 1-3 Mitt hjerte alltid vanker	Jul ("Jol"): H. A. Brorson
742, 1-3 Å hvilken ære	"Sundag etter jol": H. A. Brorson
[736], 4-7	[må være annen del av "Mitt hjerte alltid vanker"]
105, 7-8 No koma Guds englar med helsning i sky	"Annandag jol": E. Blix

Av disse to salmesedlene ser vi at Brorson nå har kommet helt inn i den offisielle kanon, via Landstad; det nye nynorske salmerepertoaret bygger på Blix, men tar også med Støylen. Slik endres kirkesangen fra "Kingo"-tradisjon via en fornyende Landstad-linje fra 1873 til en helt moderne norsksdomstradisjon fra 1933. Neste endring er salmeboken *Norsk Salmebok* fra

1985: Her har menigheten etter min erfaring greid å ta vare på mange gamle tekster, slik at den nynorske arven ikke ble glemt. Imidlertid gav flere bygdefolk ennå på 2000-tallet uttrykk for at "Fager er jordi" (*Nynorsk salmebok* nr. 675) gav bedre julestemning enn Ingemanns originaltekst "Deilig er jorden". I 2013 ble *Norsk Salmebok 2013. For kirke og hjem* lansert; etter en arvegave ble denne salmeboken kjøpt inn og innført nokså momentant i Vik kirke.⁵⁷ I det vesentlige viser oversikten over de autoriserte salmebøker i Vik at soknet og kommunen har holdt seg ganske godt oppdatert gjennom historien, og i store trekk har fulgt den musikalske utvikling i resten av landet. Det er derfor grunn til å tro at Heideggers observasjon om fortidens nærvær sier noe meningsfylt også om den kristne sang i Vik, en sang i stadig omforming som bindes sammen av mennesker som bor tett på hverandre i et solidarisk nærmiljø ("Mitdasein"):⁵⁸

"Fortid" har forøvrig også en merkelig dobbelbetydning. Det forgangne hører ugjenkallelig til den tidligere tid, det hørte til det som skjedde dengang og kan likevel være tilgjengelig "nå", for eksempel restene av et gresk tempel. Et "stykke fortid" er ennå "nærværende" med dette. (Min oversettelse, HS)⁵⁹

Salmesangen i de kommende tiår kan kanskje oppleves som et sammenrast tempel utfra et puristisk hymnologisk ståsted. Men den klingende musikk i Vik vil sannsynligvis by på en rik blanding av tradisjonelle og helt moderne salmer, og at klangen av allsang, korsang og messingblåsere i økende grad vil blandes med barnegospel og moderne kristne solosanger/gruppesanger med band, i alle fall ved større gudstjenester og kirkekonserter. Uforutsette salmer kan plutselig bli introdusert og vise seg levedyktige, slik som den samiske bryllupssalmen "O Ipmil, buressivdnit dál" med den nynorske oversettelsen "Å Gud, velsigna disse to" (*Salmer* 97 nr. 273 = *Norsk Salmebok* 2013 nr. 652). Melodien av Halvdan Nedrejord har et klart samisk pentatont preg; den har blitt brukt gjentatte ganger til bryllupssynging av den lokale damegruppen "Gygrene", som også bidrar aktivt og regelmessig på konserter. Gnister fra "Kingo", Landstad og Blix kan samtidig gløde ennå i en samtid med kraftig sekularisering, fordi sang i kirkerommet *fortsatt* uttrykker nærvær og fellesskap ved fødsel og død, der i den hvite kirken nedenfor de bratte, grønne vollene der slekt etter slekt har slitt og ennå strever for det daglige brød. Blix' kveldssalme "Dagens

⁵⁷ Jeg var kantor i Vik i Sogn 2006–2009, og får ennå fortløpende muntlig informasjon om utviklingen i kommunen.

⁵⁸ Lewkowicz 1936: 188, leser også dette poenget som sentralt hos Heidegger: "Die Welt des Daseins ist wie Umwelt, so *Mitwelt*, Mitdasein."

⁵⁹ Heidegger 2006 [1935/36], § 73: 378: "'Vergangenheit' hat dabei noch einen merkwürdigen Doppelsinn. Das Vergangene gehört unwiederbringlich der früheren Zeit an, es gehörte zu den damaligen Ereignissen und kann trotzdem noch 'jetzt' vorhanden sein, zum Beispiel die Reste eines griechischen Tempels. Ein 'Stück Vergangenheit' ist noch mit ihm 'gegenwärtig'."

auga sloknar ut" (*Norsk Salmebok* nr. 822a) blir gjerne sunget i Vik på en folketone som man mener har gått i lokal tradisjon. En nærmere undersøkelse viser at melodien er en Brorson-tone som har levd i haugiansk tradisjon også andre steder i landet: "Opp min ånd, opp fra ditt leir!"⁶⁰

Illustrasjon 6. Altertavlen i Vik kirke. Et trøsteord til almuen, men samtidig en formaning om å være stille og underdanig under livets skiftende forhold. (Foto: Håvard Skaadel)

Fjerde vandring. Søndagsskole, misjonssangbøker og musikklag

Det var neppe alle familiene som hadde salmebok hjemme, i alle fall ikke mer enn de nødvendige kirkesalmebøkene. Men de i Vik som først var interessert i kristen sang, hadde ofte flere sangbøker, etter det vi ser av private samlinger.⁶¹ Vi kan for eksempel besøke

⁶⁰ Det er bonden Ragnar Hove som er nålevende melodikilde i Vik i Sogn. Jeg har imidlertid selv sett gamle korstemsiler som angir «folketone fra Majavatn» som kilde, og denne kildeangivelsen henger med i nyere bearbeidelser, bl.a. en orgelversjon av kantor og kordirigent Christopher Eva på Helgelandskysten (*Musikk for gravferd 2*, Oslo, Musikk-Husets Forlag). En haugiansk variant fra Rolvsøy i Tune (Østfold) er meddelt meg av Haavard Kirkeng: Det ser ut som om melodien opprinnelig kan være en omforming av den franske visetonen "Si le roi m'avait donné" fra rundt 1550.

⁶¹ Ragnar Hove har en liten boksamling fra slekten, og arvingene til Inger Marie Vangsnes Try har overtatt en liten boksamling etter moren ute på det gamle gjestgiveriet på Vangsnes.

familien til Jon og Karen Aase fra og med bryllupet 1891:⁶² Kona på gården sang fra *Basunrøst og Harpeklang*, mens barna sang fra søndagsskolesangboken. Fra rundt år 1800 hadde Hauge-bevegelsen satt i gang en åndelig oppvåkning i store deler av landet: Den satte spor etter seg både i Luster og på Voss, og bevegelsen fostret flere sangdiktere som ble høyt aktet i "leser"- og bedehuskretser i mer enn hundre år framover. Blant de lokale haugianerleaderne var den strenge og nøysomme Erik Venjum (1817-1887) i Hafslo i Sogn: Han mente at man ikke skulle ødsle bort penger på luksus som husorgel eller sølvknapper.⁶³ Men det skal ikke ha vært mange Hauge-venner innom Vik, så de små, moderne legmannssangbøkene med innbydelse til bønn og frelse bredte ikke om seg i soknet før mot slutten av 1800-tallet, slik det ser ut av kildene. De sangbøkene som ble kjøpt i denne perioden, speiler overgangen fra Venjums botskristendom til den rosenianske ny-evangeliske forkynnelsen: Et metodistisk farget budskap om å TRO på Jesu blod, OMVENDE SEG fra verden og GLEDE SEG over å være på vei mot himmelen. Her møter vi flere motiver som vi kjenner fra Brorson og de gamle pietistene, men de nye predikantene tok i bruk lysere og mer moderne musikk for å lokke sjelene over på rett side i åndskampen. Og jo lenger vekkelsen kom bort fra den lutherske statskirken, desto lysere ble tonen i sangbøkene! I Sogn ser det ut til at kirkefolket forsøkte å kontrollere at kun de eldre sterkttroende kristne gikk til nattverd.⁶⁴ Desto mer demokratisk og inkluderende opplevdes da allsangen hjemme i stuene, et kulturtrekk som jeg selv har fått oppleve spor av ennå på 2000-tallet.

Søndagsskolesangbøkene: I Vik tok man tidlig i bruk sangboken til Norsk Søndagsskoleforbund. Familien Aase hadde kjøpt 3. opplag fra 1899. Her var det rett nok mange vanlige kirkesalmer, men det var stort rom for lettere sanger om barnetro, tillit og håp om det evige liv. Fra og med 1906 fikk ungene synge på nynorsk flere steder, fra biskop Bernt Støylens *Songbok for søndagsskule og oppbyggjingsmøte* – det ligger ennå igjen velbrukte eksemplarer på Framfjorden bedehus. En sang som lenge stod sterkt, er denne opprinnelig tyske sangen etter pietisten Friedrich Wilhelm Krummacher:

⁶² Balvoll 2008, Aase Lnr 49.

⁶³ Aanestad et al. 1965, spalte 1118ff.

<https://borgerskolen.no/lokalhistorielocal-history/bevegelser-og-fenomener/saernorske-bevegelser/bedehusbevegelsen-i-norge/lutherstiftelsen/lutherstiftelsens-utsendelse-av-bibelbud/levnetsbeskrivelser-fra-bibelbud/erik-venjum/>.

⁶⁴ Det finnes flere muntlige historier fra ulike steder i regionen om tung, knugende religionsutøvelse. Fra Arnafjord i Vik: En yngre mann (ca. 20–30 år) går til nattverd på gudstjenesten. Etterpå griper en eldre kar ham om skuldra, og formaner ham med korthogde ord til større selvprøvelse neste gang: "Du lyt venta til du har vorte vaksen."

Høit fra de himmelske Høie
venligt et blik paa dig ser,
ser du det smilende øie,
stille, hvad ønsker du mer?
(Søndags[sangbok] nr. 89, v. 1)

En innflytelsesrik indremisjonssangbok var *Basunrøst og Harpetoner* (3. utg. Haugesund 1871) av Lars Oftedal (1838–1900), som styrte bedehuset Bethania i Stavanger.⁶⁵ Her er flere vanlige sanger fra Brorson og *Landstads Salmebog*, men Oftedal tar inn mange nye svenske åndelige viser. I de nye opplagene er også noen av Lina Sandells tekster kommet med. Utgiveren sørget selv for norsk språkdrakt, i stedet for å synge på svensk slik mange gjorde. Tittelen på sangboken forteller hvordan folk i dette miljøet ble dratt mellom skyldfølelse etter å ha hørt Guds domsord ("basunrøst") og en lengsel etter et bedre sted med englesang, langt borte fra alt tungt her på jorden ("harpetoner"). Oftedal selv kjente på svakhet og fristelser, og gikk over fra predikantyrket til avisbransjen tidlig på 1890-tallet etter å ha hatt en affære utenfor ekteskap og bekjent sin synd offentlig.⁶⁶ Som sangforfatter fulgte han lutherdommens vanlige "nådens orden" med anger og bot ("Loven") før en kunne smake nåden ("Evangeliet"). Denne sangen skrev han etter Salme 6 fra Bibelen:

O Herre, straf mig ei i Vrede,
Og tugt mig ei i Hastighed!
O Herre, kom og vær tilstede
At læge snart min Udselhed:
Jeg er forferdet i min Sjæl!
Hvor længe? – Gud Immanuel!
(*Basunrøsten* nr. 20, v. 1)

Misjonsforeningene har stått sterkt i nåværende Vik kommune. Indremisjons-emissær O. Svendsen utgav en sangbok som var kjent i Vik, *Duen i Klipperiften* (1880-t, mange opplag): Her er det et tydelig sunnmørsk preg (én sang på dialekt!), og ellers mange populære nye sanger til lett oppbyggelse. Det norske Misjonsselskaps offisielle sangbok var *Missionssangbog til brug for indre- og ytre mission*. Her fant en mye av det samme stoffet som hos Oftedal, og i tillegg flere av de populære anglo-amerikanske sangene. Språket var jevnt

⁶⁵ Aanestad et al. 1965, sp. 580ff.

⁶⁶ "Lars Oftedal var en sterk leder og ingen samarbeidets mann. Derfor ble hans fall også dramatisk. Etter lang tids rykter stod han allehelgensdag 1891 frem i kirken og bekjente at han hadde gjort seg skyldig i et usømmelig forhold. Det ble offentlig skandale, og hans motstandere gledet seg. Han søkte avskjed og fikk det 'i unåde'. Han var gjenvalgt til Stortinget, men måtte frasi seg vervet." *Norsk Biografisk Leksikon*: https://snl.no/Lars_Oftedal_-_prest.

over noe forbedret, og det var innslag av nynorsk. Ennå på 2000-tallet lever toner fra forrige århundreskifte i muntlig tradisjon: Misjonsforeningen i Feios synger sangen "Gjør det lille du kan der hvor Gud har deg satt" på en gammel svensk tone: "Skynd dig, skynd dig og tag". Denne tonen har nok kommet til oss via Oftedals *Basunrøst*,⁶⁷ og blir fremdeles brukt også av "De fri venner" (De Frie Evangeliske Forsamlinger) som hadde menighet i Eben-Ezer på Vikøyri fram til 1913: Dem skal vi høre mer om nedenfor. Det vestlandske indremisjonsforbund videreførte arven fra Oftedal i *Sions Sange* (Bergen 1906). Her er en sang fra *Sions Sange* som ennå blir sunget i Vik av Frelsesarméens Strengemusikk, på en rytmisk utjevnet versjon av den svenske melodien "Vi äro köpta och återlösta" (kjent fra Fr. Engelkes sangbok):

O, tak min Jesus, at du har givet
Mig makt og retten til at være din!
Naar jeg dig eier, saa har jeg livet,
Mig fattes ingenting, naar du er min.
(*Sions Sange* 1913 nr. 152, v. 1)

Imidlertid fikk ikke indremisjonsforbundet feste i Midtre Sogn:

I midtre Sogn gjekk dei lokale misjonslaga saman i fellesforening i 1865, og ei tilsvarende regional fellesforening vart skipa i ytre Sogn i 1876. Indresogningane organiserte seg i Indre Sogn Indremisjonssamskipnad i 1945. Men medan midtre Sogn krins valde å gå inn i Den Norske Lutherstiftelsen (seinare kalla Norsk luthersk indremisjonsforbund), valde krinsane i indre og ytre Sogn å melde seg inn i Vestlandske Indremisjonsforbund.⁶⁸

Derfor ble det *Sangboken Syng for Herren* (Bergen 1928), vanligvis kalt "Sangboken", som ble toneangivende på bedehuset på Vikøyri. Denne utgivelsen skulle samle de store legmannsbevegelsene fra Det vestlandske Indremisjonsforbundet, Indremisjonsselskapet, Misjonsselskapet (NMS) og Kinamisjonen (nå NLM). Her er tradisjonelle salmer, haugianske sanger og nyere kristne viser fra de anglo-amerikanske vekkelsene. Det er ganske god nynorskprosent her, og det skyldes ikke minst oversettelsene av Anders Hovden (1860-1943). Sunnmøringen Hovden ble likevel regnet som så radikal språkpolitisk at han ikke fikk navnet sitt under mer enn fire sanger; i neste utgave av *Sangboken* fra 1954 var Hovden

⁶⁷ *Basunrøst* (1877) 13. oppl. nr. 90.

⁶⁸ Fra en nå nedlagt leksikonside (<https://www.allkunne.no/framside/fylkesleksikon-sogn-og-fjordane/historie-i-sogn-og-fjordane/historie/indremisjonen-i-sogn/1901/80140/>). En av de viktige indremisjonspredikantene fra gamle Vik kommune, var Ola Gunnarson Nesse (1845-1934) fra Kvamsøy på nordsiden av Sognefjorden. Han var bibelbud for Midtre Sogn fra 1879 til 1891: https://snl.no/Ola_Nesse.

offentlig kreditert med oversettelse til nynorsk av hele 57 sanger! Hovden møtte selv de enkle og litt sentimentale visene med respekt og varme:

Ingi bok er meg så kjær
Som min moders bibel er,
Hennar tårer, hennar merke går kje ut.
Han er sliten, gamal no,
Men eg minnest vel kor ho
Tok meg varmt på fanget sitt og bad til Gud.
(*Sangboken* 1928 nr. 451, v. 1, etter M. B. Williams)

Sangen brukes ennå aktivt av en liten mannsgruppe i Frelsesarméen. Vi må regne med at det finnes mange eksemplarer av *Sangboken* rundt om i Vik kommune. Denne boken kunne man synge fra til foreninger for NMS og Kinamisjonen, og når det kom predikanter fra indremisjonen. Dette er den første legmannssangboken som tar innover seg at nynorsk er et naturlig skriftspråk i store deler av landet: Fram til 1928 hadde så godt som alle kristne sangbøker vært massivt riksmålspreget – og det er de fremdeles, snart hundre år etterpå.

Det er nødvendig å understreke sogningenes interesse for organisert musikkliv fra siste del av 1800-tallet. Utover i mellomkrigstiden blomstret mange kor og sanggrupper i grendene rundt omkring, i tillegg til "hovudsoknet". Seljedalen må nevnes særskilt på grunn av det aktive sanglaget. En viktig musikkperson i Vik kommune i andre del av 1920-talet var Ragnvald Johannesson Guddal (f. 1900) fra Omvikdalen i Kvinnherad. Guddal var lærer på Seljedalen 1925–1931, og samtidig var han dirigent for Seljadalen Songlag. Seljadalen er en viktig sidedal i Vik kommune, og er en del av "hovudsoknet" med nokså kort avstand til sentrum ("Flatbygdi"). Seljadalens korsang er regnet som sentral i Viks musikkhistorie av kommunens egne innbyggere, og har brakt varige impulser også til sangtradisjonene inne i sentrum. Johanna Fosse (f. 1920) husker Guddal fra hun gikk på skolen, og hun lærte sangen "Å fredsæle, fagre joledag" av ham. Tidligere elever som ennå levde i 2009, mener at Guddal selv hadde skrevet den.

1. Å fredsæle, fagre joledag,
so ljøs og so ven og blid!
Du kjem med Guds fred i englelag
og skapar ei lovsongstid!

2. Og lovsongen stig so vidt om land:

No jublar Guds folk i kor.

Gud sende til jord ein Frelsarmann,

han gav oss ein ven og bror.

3. Og denne vår bror er Jesus Krist,

han gjere vårt hjarta glad.

Han fører oss heim, det veit eg visst,

til solljose himmelstad.

4. Velkommen, du sæle jolefest,

ring fred over dal og strand!

Ja, Herre vår Gud, ver du vår gjest,

og verna vårt fedreland!

Sangen vugger mykt i 6/8, og blir ennå sunget hvert år av Frelsesarméens Strengemusikk på julefester rundt om, og sikkert også i andre kretser.

Illustrasjon 7. "Å fredsæle, fagre joledag".

En annen julesang som Johanna Fosse og klassevenninnen Lina lærte av Guddal på skolen, var den høytidelige og mer marsjpregede "Klokkeklang og orgeltonar":

Klokkeklang og orgeltonar,

salmesong og jubelklang

opp frå Herrens kyrkje ljomar,

blandar seg med englesang.

Høyr kor vent Guds englar kveda:
Fred er komen ned på jord.
Jesus kjem med jolegleda.
Gud er trufast og held ord.

Denne sangen blir stadig brukt på deler av Vestlandet, blant annet på julekonsert i Harøy i Romsdal i 2008. Ragnvald Guddal reiste tilbake til Kvinnherad etter seks år, og giftet seg der noen år senere. Han var først lærer på Husnes 1931-38, og med årene ble han rektor på "mellomskulen" i Rosendal. Han gjorde et viktig musikkarbeid rundt 1950 med å skrive ned religiøse folketoner: Dette arbeidet har nylig blitt dokumentert av folkesangeren Kari Malmanger gjennom en CD-utgivelse.⁶⁹ Også i Kvinnherad i Sunnhordland dirigerte Guddal kor, og han har helt sikkert dirigert flere av de samme musikklagssangene som han gjorde kjent i Sogn. Tore Kloster har sunget inn "Å fredsæle fagre joletid" på CDen "Fagre joletid" fra 2019.

Illustrasjon 8. Seljadalen Songlag 1940 (Sogn og Fjordane Fylkesarkiv)⁷⁰

⁶⁹ Ragnvald Guddals melodisamling er arkivert i hjemkommunen Kvinnherad, og sangene er dokumentert på CD-en *No soli bakom blåe fjell*, CD 2012, NORCD. <http://www.norcd.no/album/no-soli-bakom-bl%C3%A5e-fjell>.

⁷⁰ Gjenbruk godkjent av Arne Inge Sæbø ved lokalhistorisk arkiv i Vik.

Femte vandring. Kristne sangbøker utenfor statskirken: "En ild har Jesus tændt paa jord"⁷¹

Sogn og Fjordane er tradisjonelt ikke noe godt område for frikirkelig virksomhet. Men to bevegelser utenfor statskirken kom til å få stor betydning for Vik kommune: De "fri-frie" vennene i strømdraget fra norsk frimisjon og amerikansk frimetodisme, og den mer nøytrale Frelsesarméen med sin glade og likeframme væremåte. Den "frie" evangeliske bevegelsen var preget av spontanitet, og menigheten Ebenezer i Sogn var dessuten preget av universalisme, dvs. troen på at Gud vil frelse alle mennesker. Denne positive grunnholdningen ble nok i store trekk videreført av Frelsesarméen, tross andre og viktige ulikheter i struktur og teologi. Musikalsk sett har de to bevegelsene også mye felles, og Frelsesarméen klarte å gjøre det mest sentrale sangstoffet til folkeeie i Vik gjennom den populære søndagsskolen. Her gikk mange barn i bygda, for det var et hyggelig sted å være med mye sang og gitarspill. Selve det musikalske grunnlaget var lagt allerede gjennom Metodistkirkens utbredte sangbok *Den lille Sions harpe* (Christiania 1876), oversatt og utgitt av lærerinnen Elevine Heede. Her finner man 160 lette kristne viser "tildels sjungne av Ira Sankey". Maria Vangsnes (1890-1964) på Vangsnes kjøpte seg melodibøkene til *Sions Harpe*. Som det står i forordet til *Den lille Sions Harpe*: "Virkningen af den bekjendte Amerikaner Sankeys Sang i de britiske Lande har ogsaa for en stor Del vakt Sansen for Sang i vort Land." Sangene ble så berømte at Knut Hamsun omtaler dem fra et besøk i Lillesand i Agder i 1890:

Da jeg var kommet til et af de første Huse i Byen, stemmes der op en Sang indenfor, en af disse halvville SankeyKlager, en Duet, akkompagneret af Guitar. Jeg standser, kommer ind i en ny Nuance af mindre glad Stemning, blir rørt, læner mig ind til Havestakittet og lytter begærligt til Musiken. Jeg staar der alene.⁷²

Dette var tiden da husstandene kjøpte seg harmonium ("trøorgel") hvis de hadde råd: Flere steder i Vik finner en *amerikanske* harmonier – et vakkert stuemøbel, og et praktisk musikkinstrument til sangledsagelse. Nå kom den engelskspråklige kristendommen inn over Norge med full tyngde, formidlet på et klart språk med god rytme. Flere husstander har hatt glede av disse humørfylte og gripende vekkelsessangene, ledsaget av trøorgelet i

⁷¹ "En ild har Jesus tændt paa jord", Mel. Vi ere nu Guds frie barn, in: *Frelses-Jubel* (1914) 5. utg. nr. 125. Tekst av Knut Røhr-Staff.

⁷² Hamsun 1994 [1890]: 7f. – Teksten finst også på internett:

<https://web.archive.org/web/20091031105925/http://www.fag.hiof.no/lu/fag/norsk/2/202/lev/Sult/Fra%20det%20ubevidste%20Sj%C3%A6leliv5.htm>.

stua. Her er det rom for mange stemningsbilder, fra drankerens triste familie til sjølivet med en smak av salt havsprøyt. Best er det selvsagt oppe i himmelen, og ennå står døren åpen for deg! Mye av dette visestoffet lever ennå hos oss gjennom små blå sangbøker på bedehuset og på Frelsesarméen, slik som den kjente julesangen "Den himmelske lovsang" (nr. 123). Du går inn i arméens lokale, drikker kaffe, og bestiller lodd og "årer" til "åresalg" - en type lotteri som er vanlig på alle norske misjonshus. Når man har sunget "Den himmelske lovsang" rundt juletreet etter andakt samt tallrike runder med utlodning, da nærmer festen seg slutten. I vår tid har denne typen kristne bygdefester fått ekstra betydning for en "moderne" brukergruppe: Mennesker med funksjonshemming, som før gjerne ble "stuet bort", men nå integreres aktivt i hverdagene og på møter og sangkvelder.

Illustrasjon 9. Vikøyri 1912 (Lokalhistorisk arkiv, Vik).⁷³ Ebenezer er det store, hvite huset helt til høyre på bildet.

Det var imidlertid ikke bare musikkinstrumenter som kom over havet til Vik kommune. Også amerikansk kristendomsforståelse kom inn som et fremmedelement: Frimetodisme med et islett av lys og vennlig universalisme (troen på alle menneskers frelse). Norsk-amerikanske Sivert Villiam Ulness (f. 1865/66)⁷⁴ hadde røtter i Sogndal, og fikk penger av

⁷³ Med tillatelse til gjenbruk fra Arne Inge Sæbø, Lokalhistorisk arkiv i Vik.

⁷⁴ En utførlig skildring av denne frikarismatiske vekkelsesbevegelsen er skrevet av en pinsemisjonær fra Vik i Sogn. Bjørnevoll, 2017.

<https://www.nb.no/items/93141552f72d6570cc6a422d75f73970?page=15&searchText=sjæleliv>.

norsk-amerikaneren Erik Hauglum til å stifte fri-metodistiske forsamlinger. I Sogndal grunnla han Gudshuset Sion i 1893, deretter Ebenezer på Vikøyri i 1895 (Almenningen, hus nr. 90). Man gikk ute i sjøkanten blant bittesmå, fattigslige kombinerte sjø- og bolighus i rødt, grønt og oker, og med ett reiste det seg et stort, hvitt toetasjers våningshus: Et frimodig vekkellesprosjekt blant noen av de dårligst stilte i Vik hovedsokn. Ulness kom under påvirkning fra Erik Andersen Nordquelle fra Vestfold, en utbryter fra det presbyterianske Misjonsforbundet i Bergen. I 1897 reklamerte Ulness for Nordquelles sangbok *Schibboleth* (1. utg. 1895) i sitt eget tidsskrift *Sandhed og Frihed*:

Synge Tøv til Harpens Lyd. Amos 6,5. For at det skal bli slut med saadan Sang, har Broder Erik Andersen efter *Herrens Ord* skillet det Ædle ud fra det Uædle (Jerm. 15,19), og derfor ladet trykke 61 ædle Sange i Kristiania. Skriv efter dem øieblikkelig.⁷⁵

Nordquelle mente sannsynligvis at man hadde sunget for mye klagesanger om synden. Heretter skulle man kun synge glade sanger om frelsen som Jesus hadde vunnet for oss! Med andre ord: Vik i Sogn var ett av de første stedene i landet der en begynte å bruke sangboken *Schibboleth*. Samarbeidet endte raskt med uenighet om hvorvidt alle mennesker egentlig allerede *var* frelst (dét håpet optimisten Ulness), eller om hvert individ måtte gjennom en bevisst sjelestrid før en kom fram til full hvile i Kristus (dét meinte den erfarne, men provoserende predikanten Nordquelle, med kallenavnet "Erik Pågåer"). Vikja-predikanten Ulness stod på samme side som Knut Røhr-Staff (1875-1935) fra Ringsaker og var universalist (påvirket av et liberalt amerikansk kirkesamfunn fra slutten av 1700-talet). De to kunne aldri slutte å tale, skrive eller synge om all Guds godhet, kjærlighet og velsignelse. Røhr-Staff var en dugende sangforfatter som var godt orientert om de nyere danske åndelige visene av H. P. Mygind og J. P. Jørgensen (som senere endret navn til Santon). Jevnt over holder han et høyere poetisk nivå enn sangene i *Schibboleth*. Røhr-Staff utgav dermed en egen sangbok, *Frelses-Jubel*, med klar universalistisk tendens. 2. opplag ble trykt og utgitt i Vik i Sogn ved påsketider 1904!⁷⁶ Dette sier noe om hvor sentralt Ulness og Ebenezer-menigheten stod i den "fri-fri" bevegelsen rett etter år 1900. Mottoet for 2. utgave av sangboken var "Den i bogstav ventede Jesus *er* kommet i aand".⁷⁷ Vi gir en smakebit av Røhr-Staffs idealistiske, positive uttrykksmåte i en sang fra 5. utgave av *Frelses-Jubel* nr. 95 – en sang som kan ha vært kjent i Vik den lille stunden det frimetodistiske prosjektet varte:

⁷⁵ Sitert in Froholt 1981. Annen navneform er *Sjur Ølnes*, han hadde røtter fra Sogndal. – Boka til Froholt ligger digitalt på nettstedet *De gamle stier*: http://degamlestier.net/?page_id=542.

⁷⁶ "Aaret efter – ved paasketider 1904 – forelaa den atter i ny skikkelse. Den blev da trykt i Vik i Sogn paa min første rundrejse langs kysten. den var da gaaet op i 112 numre." Røhr-Staff 1914.

⁷⁷ Ibid.

1 Paa Zions velsignede vang
Her synges saa liflig en sang;
Paa skaberens mægtige bliv
Den gaar med begeistring og liv.

2 Her synges om kjærligheds hav,
Hvor døden har fundet sin grav.
Her synges om himmelens borg
Som slukket den tærende sorg.

3 Her synges om guldstaden stor,
Som, herlig nedsteget til jord,
Har aabnet for alle sin favn
Og stiller hvert svidende savn.
(*Frelses-Jubel* 1914 nr. 95)

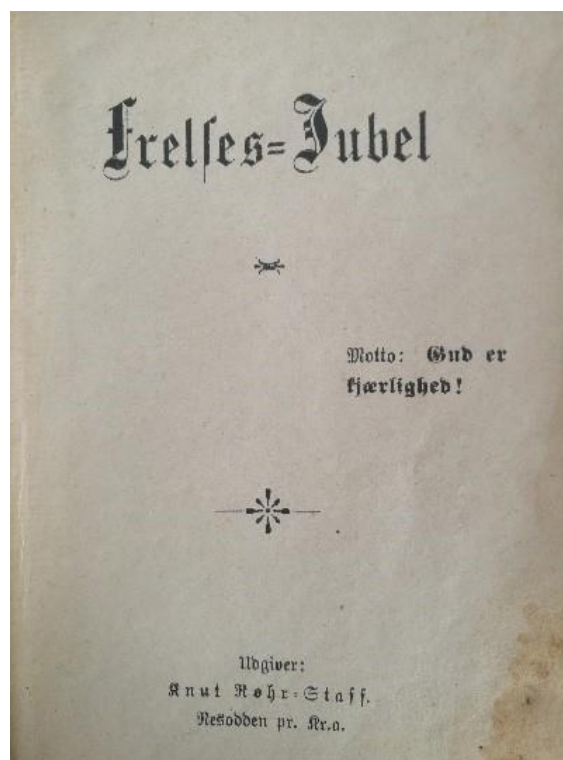
Røhr-Staffs tekster er kanskje litt "for" lyriske, og mangler derfor noe av slagkraften i Nordquelles sangbok. Her er nr. 13 fra *Schibboleth* 1897 til sammenligning, en oversettelse av en engelskspråklig sang:

Har du kjendt Guds kraft, o sig mig, har du det?
Er du rensset i Frelserens blod? (...)
KOR: Er du ren i hans blod?

Nordquelle gikk med på at Ulness "personlig er en snild karakter", og nevnte at han hadde vært "glad som et barn" då han fikk det for seg at alle mennesker er frelst – selv om de ikke vet det. Men slikt "tull" ville Nordquelle ha seg frabedt!⁷⁸ Ebenezer i Vik ble oppløst i 1913. Kirkesamfunnet til Erik Andersen Nordquelle, "De frie evangeliske forsamlinger" (DFEF), lever derimot fortsatt på andre steder i landet, med en del tilhengere i Rogaland (Karmøy) og Sunnhordland (Bømlo). De bruker fremdeles sangboken *Schibboleth*. I Vik ble det Frelsesarméen som kom til å føre videre den optimistiske vekkelsessangen fra Ebenezer, ved at de ikke bare brukte samme lokale, men også noen av de samme sangene. Ett godt eksempel er "Borte er synd og mørke, kamp og strid" av frelsoffiseren Herbert Booth, med koret "En klædning hvid, en bolig skjøn". Nordquelle henviste til den britiske misjonssongboka *Songs of Victory* 353, men i virkeligheten kom vel oversettelsen fra den norske Frelsesarméen. Sangen var med allerede i *Schibboleth* 1897 nr. 33 (altså den utgaven som Ulness reklamerte for i Vik), og den står deretter i *Frelsesarmeens sangbok* 1915 nr. 234. Når Frelsesarméens Strengemusikk faktisk synger denne sangen ennå på 2000-talet,

⁷⁸ Fra en artikkel i tidsskriftet *Det Gode Budskab* 1916, sitert in: Froholt 1981.

går den historiske linjen direkte tilbake til vekkelsen på Vikøyri for drøyt 120 år siden. Mens den frie evangeliske bevegelsen var i vinden i Vik og Sogndal i rundt ett tiår, er det lite trolig at sangboken til Thomas Barratt, *Maran Ata*, har vært kjent av mer enn en liten håndfull i Vik. Kanskje har de fri vennenes sammenbrudd i Vik og Sogndal vært skyld i at ikke pinsevennene fikk noe videre fotfeste i distriktet. I 1910 hadde hele 35 vikjer vært medlemmer av Ebenezer.⁷⁹ Blant "jublerne" i frimenigheten var en fargerik norsk-amerikansk fisker som het Frans Olsen, "ein av dei største originalane og personlegdomane Vik har hatt. Han laga seg ei bukkeskinnsdrakt som det lukta sterkt av. Frans dreiv musikkskule, komponerte sjølv og putla med handel."⁸⁰ Offiserfamiliene og de respektable gårdbrukerne var helt sikkert fullstendig upåvirket av slikt svermeri blant allmuen. I 1930 var det registrert mindre enn ti personer utenfor Statskirken i hele den nåværende Vik kommune: 7 i Vik, 1 i Arnafjord og 1 i Vangsnes (se den offentlige statistiske utgivelsen *Trossamfund i Norge 1930*).⁸¹

Illustrasjon 10. Sangboken *Frelses-Jubel* ble utgitt i Vik i 1904 av Knut Røhr-Staff. Dette er en senere utgave fra 1914, året før frimenigheten Ebenezer solgte lokalene til Frelsesarméen. (Foto: Håvard Skaadel)

⁷⁹ Fra en nå nedlagt leksikonside (<https://www.allkunne.no/framside/biografier/sivert-v-ulness//1898/82500/1>). Utover Bjørnevolls nye bok om Ulness, har Asbjørn Froholt en rekke beskrivelser av Ulness sett fra fripredikanten Erik Andersen Nordquelles synspunkt: https://degamlestier.net/?page_id=542.

⁸⁰ <https://www.ut.no/tur/2.15127/>.

⁸¹ Det Statistiske Centralbyrå 1932. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_192.pdf.

Da Frelsesarméen fikk innpass i Vik i 1915, fikk bygdefolket tilgang til lette evangeliske sanger uten å måtte bryte med statskirken. *Frelsesarméens sangbok* (Kristiania 1895 / Oslo 1930) fikk en forholdsvis stor innflytelse på hovedsoknet i Vik gjennom søndagsskole og strengemusikk, og ser fortsatt ut til å nyte større respekt blant vanlige bygdefolk enn det lutherske bedehusarbeidet. Arméen har mange egne sanger, og har fostret flere gode norske tekstforfattere. Kjernestoffet er preget av engelskspråklig vekkelsesmusikk fra andre halvdel av 1800-talet. På mange måter førte frelssoldatene videre den samme moderne musikalske tradisjonen som frimetodistene, men de hadde en mye roligere framferd og vant tillit og venner i "bygdi" på en helt annen måte enn venneflokkene til Sivert Ulness. Mange barn i Flatbygdi gikk til søndagsskole på Frelsesarméen uten at deres familier hadde noen tilknytning til arméen. Mange frelsoffiserer har vært innom Vik, og atskillige vikjer har avlagt soldatløfte gjennom tiden. En av dem er konen til kjøpmann Johnsen, Randi Johnsen (1902-1970, f. Christensen), som ble frelssoldat i 1938. Datteren Inger-Randi har tre gamle Frelsesarmé-sangbøker etter henne, fra 1915, 1930 og 1948. Det er bevart en Frelsesarmé-gitar i Vik fra mellomkrigstiden, og den har dype fingermerker etter de tre standardgrebene: Et levende 'redskap' (Zeug) som former seg etter vår livserfaring, og som har brakt vikjene inn i den daglige omgang med Jesus på en så jordnær måte at å synge om Gud føltes like naturlig som å gå ut på marken og så gress. Flere sanger fra den første armé-tiden i Vik er stadig levende på dagens armé-møter og i Frelsesarméens Strengemusikk. En av de mest kjente sangene, "De kommer fra øst og vest", står som ny sang i tillegg til 1915-sangboken (nr. 485). Siden har den sunget seg inn i kjernestoffet. Osvald Risløw, som har stått for musikken i Frelsesarméen i Vik i over 40 år, er en sentral nåværende tradisjonsbærer. Han husker ennå gamle, folkelige toner etter moren sin "på øyret": Gjertrud Risløw (1925-2004) sang for eksempel Carl Breiens sang "Jeg funnet har min frelsesborg" (ny sang i *Frelsesarméens sangbok* 1930 nr. 264) på en svensk folkemelodi fra slutten av 1800-talet. Tonen hører egentlig til en tekst av Lina Sandell, "Vid Jesu hjärta där är lugnt" fra *Ahnfelts Sånger* nr. 183 (norsk oversettelse i *Frelsesarmeens sangbok* 1930 nr. 473). Osvald synger sangen på en variant av Ahnfelt-tonen, så det er tale om muntlig overlevering.

Illustrasjon 11. "Jeg funnet har min frelsesborg", svensk tone efter Osvald Risløw, Vik i Sogn.

At tonene fra Frelsesarméen ble populære også utenfor arméhuset, forstår vi av et brev fra lærer Anders Brekke til Sigurd Nesse av 11. mars 1945: Brekke drev sangkoret på Seljadalen, og de hadde glede av Frelsesarméens 4-stemte tonesamling *Under Frelsesfanen*. Om tonesamlingen *Under Frelsesfanen* står det følgende å lese i sangboken fra 1915: "Utvalgte sanger arrangert for blandet kor, orgel eller piano --- kr. 1.25".⁸² Lokal reklame for melodiboken (kanskje tilgjengelig for salg på Ebenezer-lokalet) og anvendelige satser gjorde repertoaret aktuelt for Seljadalen Songlag, selv om de måtte improvisere for å få notene i samsvar med besetningen i koret:

Ein kveld fyre jol karane var her og skulle øva, kom ein av dei med fleire noteblad og ei bok han hadde fått lånt av Frelsesarméen her i Vik. Denne guten er så musikalsk at han så å seia syng frå bladet kva det så skal vera. Det var "Lat oss leva" han ville me skulle prøva. Songen stod i boki "Under Frelsesfanen". Nei, så syntet det seg at det var for mannskor, karane vart ivrige at me skulle prøva om dei ikkje var fleire – 10-12. Me øvde oss på ein liten og lett fyrste kvelden, så skulle karane sjå om dei kunne få fleire med seg neste gong, men alt skulle gå stilt fyre seg, so folk på festen skulle sitja med store augo, når mannskoret steig fram. Neste øving kom 16 karar, og så gjekk "Lat oss leva" av stabelen. Ein slik interesse for ein song har ikkje eg opplevd.⁸³

⁸² Frelsesarmeens sangbok 1915.

⁸³ Etter tidsskriftet *Pridlao* 1997/2: 2.

Illustrasjon 12. Den gamle gitaren fra Frelsesarméen i Vik i Sogn. (Foto: Jon Oddvar Myrkaskog)⁸⁴ Man fristes til å sitere Heidegger: "Gjenstandens tinglighet består nettopp i dens tjenlighet. Men denne selv hviler i fylde av en vesentlig væren i gjenstanden. Vi kaller det tilforlatelighet." (Min oversettelse, HS)⁸⁵

Sjette vandring. Kristen sang i familien Hove 1887–1906: "Hvi gaar du med Graad paa Kind?"

De små evangeliske sangbøkene forteller om en enkel kristen tro med stort rom for følelsesuttrykk. Kanskje ble sangstundene et mentalt fristed for arbeidsomme bygdefolk med lange dager, mange hverdagssorger og for stor selvkontroll til å vise åpent fram hva de kjente på i tunge tider? Tidsrommet 1838 til 1886 er en omskiftningsperiode i Vik, der det er stor utvandring til Amerika, og der slektsrøttene til jorden blir rykket opp nokså bokstavelig.⁸⁶ Et eksempel på hverdagsstrev i denne overgangen fra det gamle slektsfellesskapet til et mer moderne bondesamfunn, er familien til Johannes Helgeson

⁸⁴ Med tillatelse. Trykket på venstre side er også laget av Jon Oddvar Myrkaskog.

⁸⁵ Heidegger 1994 [1935/36]: 19.

⁸⁶ Hoprekstad 1958: 525.

Turvoll/Hove (1840–1925). Johannes kom fra gården Turvoll, men giftet seg med Gjertru Pedersdtr Hove (1846–1906): De kjøpte Hove bruksnummer 11.⁸⁷ Ekteparet eide flere kristelige sangbøker, i alle fall både *Den lille Sions Harpe* (kjøpt av Gjertru i 1887) og *Duen i Klipperiften* (kjøpt av Johannes i 1890). Fram til 1887 hadde de fått åtte barn (nummer ni kom i 1888), og av dem var tre døde etter kort tid. Av de seks gjenlevende barna dro tre gutter til USA (1909–1911) etter at moren var død. Eldstesønnen drev bruket videre. På Gjertrus side ble nevøen Endre Pederson Hove (f. 1869) prest.⁸⁸ Dette tyder på at familien hadde et positivt forhold til kristendommen. Johannes' slekt hadde hatt et mer blandet syn på teologene: Farfaren Ola Helgeson Turvoll (1782–1861) hadde bannet og fektet med knyttede never framfor presten da han i 1819 ble beskyldt for å ha gravlagt et dødfødt barn uten å melde fra til prest eller klokker.⁸⁹ Vi sitter igjen med et inntrykk av at de mange tåredryppende visene i de lette evangeliske sangbøkene kan ha kjentes ekte og livsnære for vikjer som ble prøvd gjennom livets tilskikkelser. Av slitasje og fingermerker ser vi at familien på Hagen-Hove har sunget flittig helt på slutten av *Den lille Sions Harpe*, og kanskje er det ikke tilfeldig at det handler om trøst i sorgen og håp om å møtes i himmelen. Sangene er utstyrt med titler i fet skrift:

Tittel: **Om en liden Stund** (nr. 126)

Vi skal mødes hist ved Floden / Om en Stund, liden Stund...

Tittel: **Frelsens Klippe** (nr. 128)

Led mig hen til Frelsens Klippe, / Paa mig selv jeg stoler ei...

Tittel: **Kjender vi hverandre der** (nr. 152)

Naar vi i Guds skønne Himmel / For hans Trone føres frem... [NB: Dette sangarket er helt slitt bort!]

Tittel: **Jesus stiller Stormen** (nr. 153)

Hvorfor bærer du paa Sorgen? / Hvi gaar du med Graad paa Kind?...

Den kristne sangen gav stemme til mennesker som forsøkte å trøste og trygge hverandre midt i hverdagsslitet. Barn stod ofte i fare for å dø før de vokste opp, og det bodde flere munner i Vik enn jorden kunne mette: "das klaglose Bangen um die Sicherheit des Brotes," som Heidegger skriver.⁹⁰ Heideggers begrep 'Mitdasein' beskriver livs- og skjebnefellesskapet med slike som ligner en selv, og som en smelter sammen med på godt

⁸⁷ Balvoll 2008, Turvoll Lnr 46 og Hagen-Hove Lnr. 79a. Jf Hoprekstad 1958: 546.

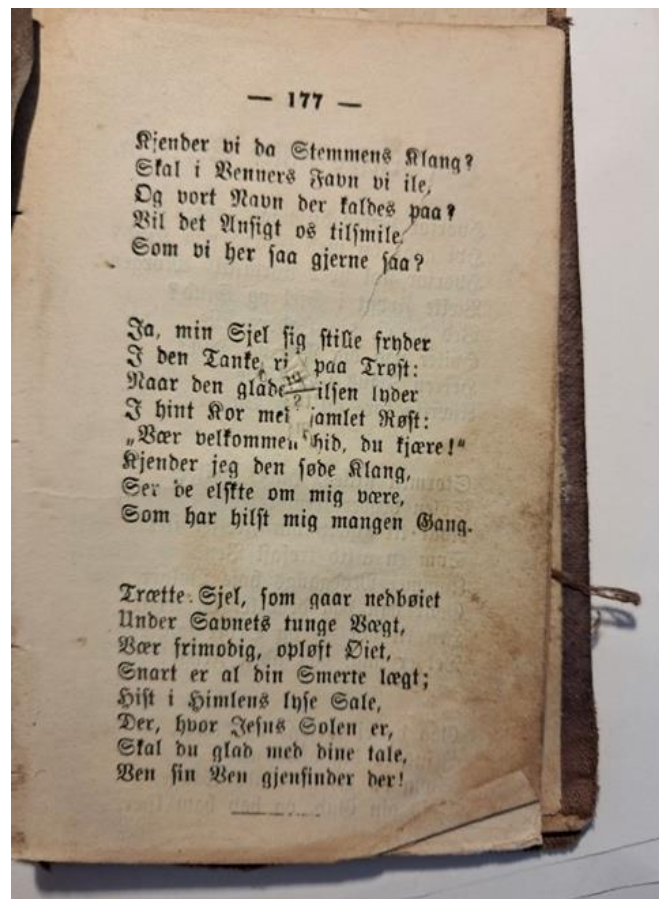
⁸⁸ Balvoll 2008, Hove Lnr 76.

⁸⁹ Ibid., Turvoll Lnr 46. Historien er ikke nevnt i gårdshistorien i Hoprekstad 1958.

⁹⁰ Heidegger 1994 [1935/36]: 19.

og vondt i en tett sammenvevd livsverden.⁹¹ Slik har nok livet vært i Vik i Sogn, et vestlandsk bygdefellesskap der mange var i nær slekt med hverandre og der alle ble påvirket av skjebnen til hver enkelt slektning og nabo – et grendesamfunn som Ivar Aasen idealiserer i diktsamlinga *Symra* (1863).⁹² Denne livsfølelsen satte Albert Lewkowitz ord på i en artikkel om Heideggers eksistensfilosofi:

Jeg er ikke alene, men jeg er *i verden*. ... Den hverdagslige væren er alt på denne måten praktisk, og tingene som tilværelsen (das Dasein) har å gjøre med, er det som er for hånden. Slik er den nærmeste verden for den hverdagslige tilværelse *omverdenen*. (Min oversettelse, HS)⁹³

Illustrasjon 13. "Trætte Sjel, som gaar nedbøiet under Savnets tunge Vægt..." Slik var nok livet for Gjertru Pedersdatter på Hove, fra hennes eksemplar av *Sions Harpe* 1886. (Foto: Håvard Skaadel)

⁹¹ Heidegger 1993 [1927]: 117ff. "---die Anderen sind vielmehr die, von denen man sich selbst zumeist *nicht* unterscheidet, unter denen man auch ist." Ibid.: 118.

⁹² "Var det nokon som der leid vondt / og vart fyre tap og spilla, / braatt det spurdest um bygdi rundt, / og alle tykte det var illa." Fra diktet "Tidt eg minnest ein gamall gard", her etter Alvestad 1911, 5. utg., nr. 219.

⁹³ Lewkowitz 1936: 187.

Illustrasjon 14. Levd liv med håp om en himmel. Gravkors fra Hove kirkegård, fra en av nabogårdene til Johannes og Gjertru. (Foto: Håvard Skaadel)

I dette jordbundne fellesskapet blir den kristne sangen både et uttrykk for tro, livskraft og en sta tilknytning til jorden. Forfatterne bak de nye sangene kunne òg ha erfart ting i livet, slik at selve deres livshistorie ble til trøst og forbilde. En stor kvinnelig amerikansk sangforfatter var den blinde, energiske Fanny Crosby (1820–1915). Da hun ble oversatt til norsk av Elevine Heede, fikk allmuen nye, enkle bønneord for hverdagen av en annen karakter enn den stive søndagskristendommen i kirken: "Sikker i Jesu Arme, tryk i hans ømme Skjød / Finder jeg Hjælp i Farer, Fristelser, Sorg og Nød" (*Sions Harpe* nr. 11, v. 1). Jesus blir en integrert del av bygdefellesskapet: Han blir forstått som en himmelsk medvandrer som man kan rette hverdagslige bønner og sanger til, analogt med Sigurd Nesses frilynte omgang med Jesus som forbilde. Agnostikeren Heidegger kunne neppe ha gitt Guds Sønn en slik sentral med-værende rolle, og den jødiske teologen Lewkowitz påpeker med rette den nihilistiske grunnholdning i *Sein und Zeit* som motsetning til den jødiske grunnformaning om å ta inn over seg "gudserkjennelsen" som "rop til det sanne selv, til det sanne liv".⁹⁴ Vi ser at den kristne sangen i Vik har fungert nettopp slik, som et rop om himmelsk skjønnhet midt i det hverdagsgrå, ikledd en musikalsk drakt som til enhver tid er

⁹⁴ Ibid.: 193f.

tilpasset det fastboende bygdefolk. Vikjenes identitet til kristen sang er sterkere og mer bærekraftig enn selve sangene de synger. Slik kan Frelsesarméens Strengemusikk i Vik fornye sangskatten med toner fra den ytterliggående pinsemenigheten Maran Ata, og likevel stå fast forankret i en tradisjon der *jeg*-et smelter sammen med et kollektivt *vi*, og hvor det himmelske håp blir en overbygning over jordnære hverdager: "Med skjønn musikk og himmelsk harmoni vi priser Gud til frelsens melodi." (Torvid Pedersen, *Sildigregn* nr. 177) Sangen maler en større dimensjon, den "stiller opp en verden" lik Heideggers 'kunstverk'-begrep.⁹⁵ Men som filosofen lakonisk bemerker:

Jorden er imidlertid som bergende uansett tilbøyelig til å innbefatte og inneholde verden i seg. (Min oversettelse, HS)⁹⁶

Litteratur

Salme- og sangbøker. Musikkvitenskapelig litteratur.

Alvestad, Olaus (1911) *Norsk songbok*. Kristiania.

Den lille Sions Harpe (1886) *Den lille Sions Harpe. En Samling af evangeliske Sange, tildels sjungne af I. D. Sankey*. Kristiania: Den Religiøse Traktatforening. Signert 1887 og 1891 av Gjertru Pedersdtr. Hove (1846–1906) frå Lnr 79a. I privat eie (Håvard Skaadel).

Sions Harpe (1909) *Sions Harpe No. I–II. Melodier*. Kristiania: Den Religiøse Traktatforening. Eid og signert 1909 av Maria [Ellendtr.] Vangsnes (1890–1964) på Vangsnes Lnr 188a. I privat eie (arvingene til Inger Marie Vangsnes Try).

Guldborg, Ove Høegh & L. Harboe (1864) *Psalmebog til Guds Ære og Hans Menigheds Opbyggelse* [1778]. Bergen. I privat eie (Håvard Skaadel).

Hegermann, Johan & Anders Jensen Borch (1798) *Det Bibelske Sange-Chor, Af alle Det Gamle og Nye Testaments Capitler* [1709]. København. I privat eie (arvingene til Inger Marie Vangsnes Try).

⁹⁵ Heidegger 1994 [1935/36]: 31,34.

⁹⁶ Ibid.: 35.

Jesperssøn, Niels (1573) *Gradual. En Almindelig Sangbog*. København. Eid og signert av sokneprestene i Vik. Ligger i safen på Vik kirkekontor.

Kevorkian, Tanya (2016) *Baroque Piety: Religion, Society, and Music in Leipzig, 1650–1750*. London and New York: Routledge. Først utgitt i London 2007, Ashgate.

Kingo, Thomas/salmekomité (1759) *Den Forordnede Nye Kirke-Psalme-Bog*. Bergen. Ligger på Vik kyrkjekontor.

Landstad, Magnus Brostrup (utg.) [1870] *Kirkesalmebog*. Kristiania: Salmebokforlaget. Tallrike opplag, eksemplaret på Vik kirkekontor er innkjøpt i 1873.

Lavik, Andreas & B. A. Lindeland (1913) *Sions sange. Det vestlandske indremissionsforbunds sangbog*, Bergen: Lunde & Co.s Forlag. – Mitt eksemplar stammer fra Anna Espeland i Ølen, "Minne fra samværet i Haugesund". Jeg har en 1925-utgave av *Sions sange* som jeg har kjøpt i Sogn og Fjordane. Bevegelsen er ikke representert i Vik, men derimot i Ytre Sogn og Indre Sogn.

Linderot, Lars (1853) *Psalmer og Aandelige Sange af Lars Linderot*. Trondheim. I privat eie (arvingene til Inger Marie Vangsnes Try).

Nynorsk salmebok [1925], *Nynorsk salmebok*. Oslo: Det norske samlaget. Tallrike opplag.

Oftedal, Lars (1877) *Basunrøst og Harpetoner*. 13. oppl. Stavanger. Eid og signert 1881 av Karen Johnsdatter Orvedal (1857–1949) fra Orvedal Lnr 52a, gift Aase i 1891 (Lnr 49). En "Adolf Aase, Vik i Sogn" har senere skrevet navnet sitt midt i boken, mellom del 1 og 2. I privat eie (Ragnar Hove).

Røhe-Staff, Knut (1914) "Til vennerne!" Etterord i sangboken *Frelses-Jubel*. 5. utg. Nesodden. I privat eie (Håvard Skaadel).

Sandvik, Ole Mørk (1960) *Norske religiøse folketoner I*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sandvik, Ole Mørk (1964) *Norske religiøse folketoner II*. Oslo: Universitetsforlaget.

Skaar, J. N. (1879–80) *Norsk Salmehistorie*. Bergen: F. Beyers Forlag.

Støylen, Bernt (1923) *Songbok for søndagsskule og oppbyggingsmøte*. Kristiania. Ligger på Framfjorden bedehus.

Svendsen, O. (1887) *Duen i Klipperiften. En liden Samling af Salmer, Lovsange og aandelige Viser*. Bergen. Eid og signert 1890 av Johannes Helgesen [også "Heljesen"] Hove (1840–1925) på Lnr 79a. Kona "Gjertru" (1846–1906) er òg skrevet inn. Senere er boken signert 1891 av dottera Marta Hove (f. 1878) og sønnen Ola Hove (f. 1885) i 1898. I privat eie

(Håvard Skaadel). – En utgave av *Duen i Klipperiften* fra 1903 finnes også i bygda i privat eie (Ragnar Hove), med et tyvetalls nye sanger.

Søndagssangbog (1899) *Søndags[sangbog]*. 3. oppl. Kristiania. (tittelen på boka er revet av). Eid og signert av Marta [Jonsdtr] Aase (f. 1892), Ola [Jonsson] Aase (f. 1894) og Jon Jonsen Aase (f. 1899), alle barn av Jon Olason Aase (1849–1925) på Lnr 49. I privat eie (Ragnar Hove).

Aanestad, Lars, m. fl. (red.) (1962) *Kristen sang og musikk. Bind I*. Oslo: Runa forlag & Lunde forlag.

Aanestad, Lars, m. fl. (red.) (1965) *Kristen sang og musikk. Bind II*. Oslo: Runa forlag & Lunde forlag.

Lokalhistorie. Annen historie, allmenn og religiøs.

Balvoll, Gudmund (2008) *Gards- og ættesoge for Vik i Sogn*. Vik: Vik lokalhistoriske arkiv.

Bjørnevoll, Inge (2017) "Ild-Tungen". *Norsk pentekostalisme 1890 til om lag 1910*. Isdalstø: Ursidae Forlag.

Det Statistiske Centralbyrå (1932) *Folketellingen i Norge 1930. Annet hefte*. Oslo: Trosamfund i Norge, i kommisjon hos Aschehoug forlag.

Fet, Jostein (2015) *Den gløynde litteraturen. Gamle bøker og skrifter i privat eie på Sunnmøre*. Oslo: Samlaget.

Froholt, Asbjørn (1981) *Erik Andersen Nordquelle*, Moss: eget forlag.

Hamsun, Knut (1890) "Fra det ubevidste Sjæleliv". *Samtiden*. Kristiania. Moderne utgåve: 1994, Oslo: Gyldendal.

Hoprekstad, Olav (red.) (1951) *Bygdabok for Vik i Sogn I*. Vik: Nemndi for Bygdabok.

Hoprekstad, Olav (red.) (1958) *Bygdabok for Vik i Sogn III*. Vik: Nemndi for Bygdabok.

Joleik, Albert (1980) *Soga om Flora. Før: Eikeffjord, Florø, Kinn og Bru kommunar. Soga fram til 1801*. Flora 1980: Flora Sogenemnd.

Filosofisk litteratur.

Faye, Emmanuel (red.) (2014) *Heidegger. Le sol, la communauté, la race*. Paris: Beauchesne.

Fritsche, Johannes (2014a) *Geschichtlichkeit und Nationalsozialismus in Heideggers Sein und Zeit*. Baden-Baden: Nomos Verlag.

Fritsche, Johannes (2014b) "La communauté, l'historicité et la mort dans *Être et Temps* selon Heidegger et Löwith". *Heidegger. Le sol, la communauté, la race*. Red. Emmanuel Faye. Paris: Beauchesne, 49–67.

Fritsche, Johannes (2016) "Jüdisches und griechisch-deutsches Rechnen bei Heidegger". *Martin Heideggers "Schwarze Hefte". Eine philosophisch-politische Debatte*. Red. Marion Heinz & Sidonie Kellerer. Berlin: Suhrkamp Verlag, 189–210.

Heidegger, Martin (1993 [1927]) *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Heidegger, Martin (1994 [1935/1936]) "Der Ursprung des Kunstwerkes". *Holzwege*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heidegger, Martin (2022 [1931]) "Vink X Overveielser (II) og Anvisninger". Norsk oversettelse ved Lars Holm-Hansen. *Overveielser II–VI (Svarte hefter 1931–1938)*. Oslo: Existenz forlag.

Heinz, Marion & Sidonie Kellerer (red.) (2016) *Martin Heideggers "Schwarze Hefte". Eine philosophisch-politische Debatte*. Berlin: Suhrkamp Verlag.

Lewkowitz, Albert (1936) "Vom Sinn des Seins. Zur Existenzphilosophie Heideggers". *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* Jahrg. 80 (N. F. 44), H. 3: 194.